folklor/edebiyat, cilt:18, sayı:70, 2012/2

Kıbrıs'ta Kurulan Askeri İttifaklar ve Özellikleri

Soyalp Tamçelik*

Giriş:

Günümüzde barışı tehdit eden en önemli gelişme, ülkelerarası savaşın yaşanmasından ziyade, ülke içindeki farklı etnik, kültürel ve dinî grupların barışçıl bir ortamda yaşamak istememesinden kaynaklanmaktadır (Klerk, 2001:1). Kıbrıs, Çeçenistan, eski Yugoslavya, Güney Asya, Ruanda, Burundi, Sri Lanka, Doğu Timor ve Keşmir'deki çatışma ve sorunlar, buna açık bir örnektir. Dolayısıyla insanlığa ve barışa meydan okuyan uluslararası çatışmalara çözüm bulmak, değişik toplulukların birbirleriyle barış içerisinde yaşamasını sağlamak ve bunlarla ilgili yeni yaklaşımlar ve yöntemler oluşturmak temel amaç olmuştur.

Aslında çokuluslu toplumlar, barışçı prensipler doğrultusunda hareket ettikleri takdirde, birlikte uyum içinde yaşayabilecekleri düşünülmektedir. Örneğin Kıbrıs'ta gözle görülür bir ilerleme kaydedilse bile, *güvenlik* açısından hâlâ gerginlik yaratan birtakım durumlar mevcuttur. Gerçek şu ki, Kıbrıs'ta olduğu gibi toplumlararası ilişkiler, tüm insanî ilişkiler gibi sürekli ihtimam ve iletişim gerektirmektedir. Hatta bu ilişkinin argümanları, daha çok politik malzemelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu yönü ile Kıbrıs'ta *politika*, toplumda yaşayan insanlar arasında bir çatışma, mücadele ve kavga olarak tanımlanmaktadır (Kapani, 1988:17). Ancak insanlar yaradılışları, sosyal ve ekonomik durumları bakımından değişik fikirlere ve değişik çıkarlara sahiptirler. Aralarındaki düşünce, çıkar ve psikolojik eğilim farklılıklarından doğan çatışma, bir

*Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü , *soyalp@hotmail.com*

bakıma politikanın temelini oluşturmaktadır. Kaldı ki Kıbrıs'taki çatışmanın asıl konusu, "*toplumdaki değerlerin bizatihi paylaşılmak*" (Kapani, 1988:17) istenmesidir. Aslında Kıbrıs'taki çatışmanın hedefi, iktidarın ele geçirilmesinden başka bir şey değildir. Çünkü toplumdaki çeşitli gruplar, Kıbrıs'taki siyasal iktidarı elde etmek ve onu kullanmak suretiyle kendi görüşlerini ve çıkarlarını gerçekleştirmek amacındadırlar (Lasswell, 1958:19-20). Şu hâlde Kıbrıs meselesi diye ifade edilen şey, iktidarın ele geçirilmesi ve onun sağladığı yararların paylaşılmasından başka bir şey değildir.

Ne var ki politika, Kıbrıs'taki toplumlararası ilişkilerde olduğu gibi, sadece insanlar arasında bir *çatışma* ve *iktidar* kavgasından ibaret değildir. Bu konuda inceleme yapan birtakım araştırmacılar, bunun böyle olmadığı kanısındadırlar. Karşıt görüşte olan diğer araştırmacılar ise politikanın amacının, her şeyden önce toplumda bütünlüğü sağlamak, özel çıkarlara karşı koyarak genel yararı temin etmek ve insanların '*ortak iyiliğini*' (Kapani, 1988:18) gerçekleştirmek olduğuna inanmaktadırlar. İdealist denilebilecek bu anlayışa göre, politika herkesin yararına olan bir *toplum düzeni kurma* çabasından başka bir şey değildir.

Aslında yukarıda belirtilen bu iki karşıt görüşten her biri, gerçeklerin ancak bir yönünü yansıtmaktadır. Çünkü Duverger'nin de dediği gibi, politika gerçekte hem bir çatışma ve iktidar kavgasıdır, hem de toplumun bütün üyelerinin yararına olabilecek bir düzen yaratma aracıdır (Duverger, 1967:29). Dolayısıyla Kıbrıs'taki toplumlar arasında düşünce ve çıkar ayrılıkları var olduğu sürece, bu ayrılıkların neden olacağı bir çatışma, her zaman için var olacağı açıktır. Lakin Kıbrıs'taki çatışmaya bir sınır çizilmediği takdirde bunun kaos, kargaşa, anarşi ve iç savaşa kadar dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki şiddetin ve silahlı çatışmanın baş gösterdiği yerde politikanın girmesi veya çatışmanın engellenmesi imkânsız da değildir.

Aslında Kıbrıs'taki çatışmada olduğu gibi yabancı bir ülkeye doğrudan doğruya asker göndermek veya başka bir biçimde fizikî bir müdahalede bulunmak, müdahale eden devlet bakımından daha başarılı sonuçlar verdiği görülmüştür (Gönlübol, 1993:173). Gerçek şu ki, bugünkü dünya koşulları içinde bir devletin başka bir devlete karşı askerî girişimlerde bulunması, büyük riskleri göze almasını gerektirmektedir. Bu konuda en iyi örnek, elindeki çok büyük imkânları kullanarak Vietnam Savaşı'na fiilen karışan ABD ile Türkiye'nin 1974 Temmuzunda yaptığı askerî müdahale gösterilebilir.

Bu araştırmada uygulanan yöntem konusuna gelince, konu daha çok *rasyonalist* bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Ancak bu araştırmada, esas itibarıyla süreç analizine dair bir yöntem uygulanmıştır. Dolayısıyla geleneksel hadise naklinin yerine, daha çok analitik tarih ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle, Kıbrıs'ta güvenliğin sağlanmasına yönelik ittifaklar daha gerçekçi bir şekilde değerlendirilecek ve algılanacaktır.

1. Askerî İttifakların Önemi:

Günümüzdeki ittifakların en önemlisi, hiç kuşkusuz ki askerî amaçlı kurulanlarıdır. Bu tür ittifaklar, genellikle taşıdıkları öğelere göre sınıflandırılırlar. Özellikle taraflar arasında bir ittifak anlaşması imzalanırken, en fazla dikkat edilen hususlardan

birisi *casus foederis* ilkesidir. Bu ilke, anlaşmada ilgili taraf(lar)ın üstlendikleri yükümlülüklerin yerine getirilmesiyle ilgilidir (Gönlübol, 1993:81). Buna örnek, ortak bir savunma anlaşmasında, akit devletlerin *tehdit* edilmiş ya da *saldırıya* uğramış olduklarının saptanması gösterebilir. Bir başka örnek ise Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Romanya arasında imzalanan 1948 tarihli '*Karşılıklı Yardım Anlaşması*'dır. Bu anlaşmaya göre taraflardan birinin "*askerî faaliyetlere sürüklenmesi*" (Gönlübol, 1993:81; Gönlübol-Kürkçüoğlu, 1977:283-286 vd.) hâlinde, diğer tarafın yardımına geleceğinin belirtilmesidir.

Bazı ittifak anlaşmalarında ise anlaşmaya taraf olan devletlerin birbirlerine yardım edecekleri durumu, nispeten daha açık bir şekilde ifade edilmekte ve bu "*silahlı saldırı*" (Gönlübol, 1993:81) olarak tanımlanmaktadır. Aslında '*saldırının tanımı*' ile '*casus foederis*'in durumu hakkında kapsamlı bir şekilde tanımlama yapmak çok zordur (Gönlübol, 1993:81). Çünkü tarafların yükümlülüklerini yerine getirebilmesiyle ilgili durum, ittifak anlaşmasının metninde seçilen kelimelere değil, daha çok o andaki uluslararası konjonktüre ve tarafların '*iyi niyetine*' kaldığı görülmüştür.

Bunun dışında ittifak anlaşmalarındaki diğer bir nokta da tarafların harekete geçmesini gerektirecek durumun ortaya çıkması halinde, yapılacak *işlemin* veya girişilecek *eylemin* niteliği ile ilgilidir. Örneğin 1948 yılında SSCB ile Bulgaristan arasında imzalanan ittifak antlaşmasında "*askerî ve diğer yardımlarla birlikte bütün imkanların derhal kullanılmasına*" karar verilmiştir (Gönlübol, 1993:82). Bu gibi anlaşmalarda '*casus foederis*' meydana geldiğinde, tarafların birbirlerine yardım için otomatik olarak harekete geçmeleri kabul edilmiştir. Ne var ki 1970 yılında ABD ile Japonya arasında imzalanan Güvenlik Antlaşması'nda ise tarafların sadece '*danışmada*' (Gönlübol, 1993:82) bulunabilecekleri ifade edilmiştir.

Bu sisteme, büyük ölçüde Kuzey Atlantik Antlaşması da uymaktadır. Özellikle Kuzey Atlantik Antlaşması, tarafların *otomatik* olarak harekete geçmesini öngörmekle birlikte, saldırıya uğrayan devlet için yapılacak yardımın niteliği konusunda tam bir açıklık getirilmemiştir. Fakat yine de "*saldırıya uğrayan devlete, silah kullanılması da dahil olmak üzere gerekli her türlü yardımın*" (Gönlübol, 1993:82) yapılacağı belirtilmiştir. Ancak kabul etmek gerekir ki, bu hükme dayanılarak yapılacak yardımının, '*askerî yardım*' niteliğinde olması, mutlak zorunluluk değildir.

Bu yüzden askerî ittifaklarda sorumluluk, ya *tek* yanlı ya da *karşılıklı* olabilmektedir. Örneğin Kuzey Atlantik Antlaşması'na göre taraflardan birine yapılacak bir saldırı, tüm taraflara yapılmış sayılacaktır. Hatta üyelerin, saldırıya uğrayan devlete yardım edecekleri, taahhüt altına alınmıştır. Ancak 1970 yılında Japonya'yla ABD arasında imzalanan anlaşmada, Amerika'nın Japonya'yı koruması zorunlu olduğu hâlde, Japonya'nın böyle bir sorumluluk taşımadığı görülmüştür (Gönlübol, 1993:82). Gerçi garanti anlaşmalarında savunma yükümlülüğü, tek yanlı çalışan bir süreçtir. Nitekim Kıbrıs ile ilgili olarak 1960'da imzalanan Garanti Antlaşması'nda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin durumları buna benzemektedir.

İttifak anlaşmalarının bir başka özelliği ise askerî gücün '*bütünleştirilmesidir*'. Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında ve ondan sonraki yıllarda kurulan ittifaklarda, yüksek kumandanlıkların meydana getirildiği görülmüştür. Bu konuda en iyi örnekler *NATO* ve *Varşova Paktı*'dır. İlgili pakta göre silahlı kuvvetleri standartlaştırılmakta veya tektipleştirilmektedir. Bazı durumlarda ise ittifakın bir veya bir kaç üyesi belli bir bölge için stratejik ve taktiksel savaş plânlarını dahi hazırlamaktadır. Bugün ise başlıca ittifakların belli bir merkezi, bölge kumandanlıkları, teknik ve siyasal düzeyde organları vd. unsurları bulunmaktadır. Eskiden ittifaklar, saldırıdan sonra kurulurken, bugün ise saldırıdan önce, özellikle de barış zamanında kurulmakta ve bu süreç zarfında caydırıcı rol de üstlenmektedirler. Gerçi günümüzdeki ittifakları, sürekli olan tehlikeye karşı bir blok politikası oluşturmak için kurulduğu da söylenmelidir.

Aslında ittifak anlaşmalarında ilgili hükümlerin ve '*casus feoderis*' ilkesinin gerçekleşmiş olmasına rağmen, tarafların yükümlülüklerini yerine getirip getirmeyecekleri tartışmalı bir konudur. Çünkü bu husus, ittifak üyeleri arasında her zaman için çatışma konusu olmuştur (Gönlübol, 1993:83). Bununla ilgili en iyi örnek, 1964 yılında Türkiye'nin, '*Garanti Anlaşması*'na dayanarak Kıbrıs'a '*müdahale hakkını*' kullanmak istemesinde yatmaktadır. Zamanın ABD Başkanı Johnson'un Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği ünlü mektupta "*...Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askerî bir müdahale, Sovyetler Birliği'nin soruna doğrudan doğruya karışmasına yol açabilecektir. NATO'daki müttefiklerimizin tam rızası ve muvafakatları olmadan, Türkiye'nin girişeceği bir hareket sonunda, ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi savunma yükümlülükleri olup olmadığını müzakere etme fırsatını bulmamış olduklarının takdir buyuracağınız kanısındayım*" (Gönlübol-Kürkçüoğlu, 1977:515 vd.) şeklindeki sözleri dikkat çekicidir. Aslında Başkan Johnson, Türkiye'nin yapacağı böyle bir müdahaleden ötürü Sovyet saldırısı ile karşılaşılırsa, bunu '*casus foederis*' saymayacağını söylemiş bulunmaktadır. Ne var ki bu durumun, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın hükümlerine ters düştüğü gayet açıktır.

Bu gerçekten hareketle Hans Morgenthau, ittifakları, *çıkarlar* ve *çıkarlara hizmet eden politikalar* açısından üç ayrı gruba ayırmıştır. Bunlar sırasıyla:

1. Özdeş çıkarlara hizmet eden ittifaklar;

2. Tamamlayıcı çıkarlara hizmet eden ittifaklar;

3. İdeolojik çıkarlara ve politikalara hizmet eden ittifaklardır (Morgenthau, 1970:238-239).

Avrupa üzerindeki Anglo-Amerikan ittifakı, *özdeş çıkarlara hizmet eden ittifaklar* için ciddi bir örnektir. Özellikle bu tür ittifaklarda, taraflardan birinin hedefi ve amacı, ki bu durumda Avrupa'da güç dengesini korumak temel gayedir, diğer tarafın da hedeflerini ve amaçlarını oluşturmaktır.

Tamamlayıcı nitelikteki ittifaklar, buna taraf olan devletlerin belirli konulardaki politikalarını sürdürebilmesine yardımcı olmaktadır. Örneğin ABD'nin 1959 yılında

Pakistan ve İran ile yapmış olduğu ittifak anlaşmaları, bu niteliktedir. Amerikalılar için bu ittifak, Sovyetler Birliği'ne karşı sürdürmekte olduğu '*çevreleme*' (Gönlübol, 1993:87) politikasının bir devamı olarak görülmektedir.

İdeolojik amaçlı ittifaklar için 1815 Kutsal İttifak, 1949 Kuzey Atlantik Anlaşması ve 1955 Varşova Paktı örnek gösterilebilir. Bu tür ittifakların her birinde, bunlara taraf olan devletlerin kabul ettikleri ve kendilerini bağlı saydıkları moral ilkeler ve gerçekleştirmeye çalıştıkları genel amaçlar saptanıp belirlenmiştir.

Aslında ittifak anlaşmalarının birçoğunda, birden fazla amaç bulunmaktadır. Örneğin yüzyıllardan beri süregelen Anglo-Amerikan ittifakının, Avrupa'da salt *güç dengesi* durumu ile anlatılması imkânsızdır. Çünkü bu ittifak, her yönüyle ortak bir kültür ve siyasî kurumların varlığına dayanmakta ve ortak ülkülerin gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Morgenthau'nun da kabul ettiği gibi maddi çıkarlardan uzak, tamamen ideolojik nitelikteki ittifaklar, aslında doğmadan ölmüş birliktirler (Morgenthau, 1970:241). Zira ayrı devletlerin ve dolayısıyla da ayrı çıkarların bulunduğu bir dünyada, salt ideolojiye dayanan bir ittifakın, izlenecek politikaları ve girişilecek eylemleri belirleyemeyeceği açık bir durumdur. Dolayısıyla ortada *siyasal* bir *dayanışma* olmadığı hâlde, varmış gibi gösterilmesi, ciddi bir yanılgıya yol açacağı muhtemeldir. Bu konuyla ilgili olarak yakın tarihte görülen en iyi örneklerden birisi, Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki yapılan ittifak anlaşmasıdır. Zaten salt ideolojik temellere dayanan bu ittifakın, iki devlet arasında çıkar çatışmaları baş gösterir göstermez, çok kısa bir süre içinde dağıldığı bilinmektedir.

Ne var ki *gerçekçi* ve *yaşayabilir* bir ittifakta, buna taraf olan tüm devletlerin *eşit* ve *karşılıklı yararlar* sağlaması, temel amaç olmuştur. Başka bir deyişle taraflardan birinin, diğeri için gördüğü *hizmet*, elde edeceği *yararlarla* doğru orantılı olmak zorundadır. Birbirine yakın güçte olan ve özdeş çıkarlara hizmet eden ittifaklarda, bu duruma ideal bir şekilde yaklaşılmaktadır. Bu durumda, her devletin sahip olduğu eşit kaynaklar, ilgili tarafın her birine, hizmet olarak sunulmuş bulunmaktadır. Bunun tam tersinin yaşandığı bir ortamda ise ittifaktan sağlanacak yararın paylaşılmasında tek yanlılık, yani taraflardan birinin '*aslan payını*' alması ve ittifakın asıl külfetinin, diğerinin omuzlarına yüklenilmesi sürecidir. Özellikle bu durum, güçleri birbirlerinden farklı olan devletler arasında yapılan ve tamamlayıcı nitelikte olan ittifaklarda görülmektedir. Çünkü bu gibi ittifaklarda tarafların elde etmek istedikleri yararlar, birbirinden çok farklıdır. Doğaldır ki bu tür ittifaklar, çok çabuk bozulma eğilimi göstermektedirler.

Bu yüzden denebilir ki, bir ittifak içindeki kâr paylaşımı, aynı ittifak içindeki güç dağılımıyla doğru orantılıdır. Bunun nedeni ittifaka dair politikaların çoğu zaman güç dağılımına göre, yani ittifak içindeki büyük devletlerin isteğine göre belirlenmesidir. Başka bir deyişle ittifak içindeki büyük devletlerin, ittifaktan elde edileceği yararlar ve izlenecek politikada kendi tercihlerini daha küçük devletlere kabul ettirmeleri, beklenmedik bir davranış olarak görülmemelidir. Bu durum, ABD'nin Tayvan

(Formoza), Güney Kore ve Filipinler'le (Gönlübol, 1993:88) yapmış olduğu ittifaklarda kolaylıkla görülebilmektedir.

Bu bakımdan kuruluş amacına ve kapsamına göre ittifaklar, *sınırlı* ve *genel* olmak üzere iki kısma ayrılmaktadırlar (Gönlübol, 1993:89). Özellikle savaş zamanında yapılan ittifaklar, genel nitelikte olmaktadırlar. Yani bunlar, hem savaşın yürütülmesinde, hem de barış koşullarının saptanmasında, taraf olan devletlerin hepsinin tüm çıkarlarını kollamak ya da bunları bağdaştırmak amacını gütmektedirler. Öte yandan barış zamanında yapılan ittifaklar, taraf devletlerin sadece çıkarları ya da sorunları ile ilgilidirler. Dolayısıyla herhangi bir devlet, bu türden ittifaklara aynı anda taraf olabilmektedir. Ne var ki bu ittifaklarda bazı üye devletlerin çıkar çatışmasına da girdiği de görülmüştür. Örneğin NATO ittifakına taraf olan bazı devletler, aynı zamanda AB'ye de taraftırlar. Oysa ki bu iki teşkilât, bazı stratejik konularda önemli görüş ayrılıklarına sahiptir. Dolayısıyla bir ittifakın başarı ve işlerlik kazanabilmesi, ittifaka konu olan genel stratejik çıkarların önemi kadar, üye devletlerin ulusal çıkarlarının da dengelenmesine bağlıdır.

Özellikle genel nitelikteki ittifaklar, çoğu kez geçici bir süre için yapılmaktadırlar. Bu tür ittifaklar, tüm savaş boyunca varlıklarını korumakla birlikte, çoğu kez savaş ile birlikte sona ermektedirler. Hemen ardından devletler, geleneksel olarak birbirleri ile çelişkili olan özel çıkarlarının peşine düşmektedirler.

Bundan da anlaşılmaktadır ki ittifakların *devamlılığı* ile bunların *sürekliliği* arasında bir bağlantı vardır. Zira sınırlı nitelikteki çıkarlar, sürekli bir ittifaka konu olabilecek kadar uzun bir zaman değişmeksizin durabilmektedirler. Ancak birçok ittifak, on ya da yirmi yıl süreli, hatta '*ebedî*' (Gönlübol, 1993:90) olarak kuruldukları hâlde, çoğu kez bu süreleri doldurmadan da sona ermekte ya da işlevselliğini kaybetmektedir. Hatta "*kâğıt üzerinde kalan*" (Morgenthau, 1970:140) birçok ittifak dahi vardır. Bunun başlıca nedeni, devletlerin çoğu kez genel ilkeler üzerinde anlaşmaya vardıkları hâlde, izlenecek politikalar ve alınacak tedbirler üzerinde görüş ayrılıklarına düşmesinden kaynaklanmaktadır. Bununla ilgili olarak en çarpıcı örnek, 1939 yılında *Türk-İngiliz* ve *Türk-Fransız* İttifak anlaşmaları gösterilebilir. Çünkü bu iki ittifak antlaşması, hiçbir zaman uygulama alanı bulamamıştır.

2. Kıbrıs'taki Garanti ve İttifak Antlaşmaları:

Uluslararası hukuk kurallarının büyük bir çoğunluğu, herhangi bir zorlama olmaksızın tüm ülkelerce uygulanmaktadır. Ancak siyasal nitelik taşıyan sözleşmelerin veya kuralların uygulanmasını sağlamak için birtakım tedbirler de alınmıştır. Bu tedbirlerden birisi '*garanti*' anlaşmaları, ötekisi de ortak güvenlik sistemini ifade eden '*ittifak*' anlaşmalarıdır (Gönlübol, 1993:431).

Geçmiş dönemlerde devletler, yaptıkları anlaşmaların taraflarca yerine getirileceğinden emin olmadıklarından, bunun bazı güçlü hükümdarlarca garanti altına alınmasını istemişlerdir. Özellikle '*sürekli tarafsız*' devletler, bu statülerini devam

ettirebilmek için büyük devletlerce garanti altına alan anlaşmalar imzalamışlardır. Bu tür düzenlemelerin en önemli örneklerinden biri, 1959 tarihli Zürih ve Londra Anlaşmalarına dayanılarak yapılan ve 1960 tarihli Lefkoşa Anlaşmalarıyla, Kıbrıs Devleti'nin anayasal statüsü ve ülke bütünlüğünün garanti altına aldığı anlaşmalardır. Bu anlaşmanın muhtevası, hukukun, yönetiminde ve toplumların yeni bir devlet çatısı altında yaşama haklarına saygı gösterme bilincinden başka bir şey değildir (YKP, 1995:13). Yoksa sanıldığının aksine, bir toplumda veya devlette, *garantiler* ve *kuvvet dengeleri* hiçbir şekilde güvence oluşturmamaktadırlar.

Dolayısıyla Kıbrıs sorununun çözümünde, en önemli öğelerden birisinin *güvenlik* olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Kıbrıs meselesinde güvenlik öğesinin iki önemli boyutu bulunmaktadır.

Bunlar Türkiye'nin *güvenliği* ve Kıbrıslı Türklerin *emniyetidir*. Türkiye açısından günün birinde adanın tehdit oluşturması olasılığını bertaraf etmek temel amaç olmuştur. Kıbrıslı Türkler için ise kendilerine karşı kuvvet kullanılması ve haklarının zorla ellerinden alınması gibi muhtemel tehlikelere karşı güvenliklerini sağlayacak fiili garantilere ihtiyaç duymaktadırlar. Lakin şimdiye kadar yapılan toplumlararası müzakerelerde, güvenlik konusunda henüz bir mutabakata varılmış değildir. Ne var ki toplumlararası müzakerelerde varsayım şeklinde ortaya çıkan güvenlik veya garantiler konusu, çeşitli modellemelerle halledilmeye çalışılmıştır.

Bu modellerden birincisi, Kıbrıs'ta Garanti Antlaşması'nın aynen olduğu gibi devam etmesidir. Buna göre Kıbrıs'ın, AB'ye tam üye olarak katılmış olmasına rağmen gerektiğinde yapılacak bir müdahalenin AB normlarına aykırı düşmeyeceği görüşü ağırlık kazanmıştır. Hatta bir ara adaya BM Barış Gücü yerine, bir *NATO kuvveti* konuşlandırılması dahi düşünülmüştür. Fakat böyle bir kuvvetin, NATO üyelerinin taraf olduğu Garanti Antlaşması'nın uygulanması ile bağdaşması zor olacağından, bundan vazgeçilmiştir (Türkmen, 2001:34).

İkinci bir görüş olarak Garanti Antlaşması'nın yanı sıra *İttifak Antlaşması* da muhafaza edilecektir. Fakat Türk ve Yunan askerlerinin kontenjan sayıları yükseltilecektir. Bu yüzden kuzeyde Türk kuvvetleri, güneyde ise Yunan kuvvetleri konuşlandırılacaktır. Bunların ve İngiliz üslerinin dışında Kıbrıs adası *askersizleştirilecek* ve yeni statünün ihlâl edilmemesi için uluslararası bir gözetleme sistemi tesis edilecektir.

Aslından Kıbrıs'taki bu önlemler, güvenlik bakımından tamamen yeterli olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Çünkü bu konuyla ilgili olarak çözüm bulunurken, sırf *askerî veriler* veya *çatışma modelleri* üzerinde durulması uygun değildir. Aslında bu konu, taraflar için çok boyutlu tehdit algılamalarına dayanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin ve sorunun çözümlendiği bir Kıbrıs'ın, aynı anda AB'de bulunmasıyla çözülecek ve gerek Ege'de, gerek Akdeniz'de bir *barış* ve *işbirliği* ortamının gerçekleşmesi mümkün olacaktır. Kaldı ki AB'nin kendi içinde "*sürekli bir barış projesi*" (Türkmen, 2001:34) olduğu ve güvenliğin daima bir siyasî boyutu bulunduğu unutulmamalıdır. Denktaş'ın da ifade ettiği gibi güvenlik meselesi, *siyasi* (Altuğ, 1997:17) olmaktan başka bir şey değildir. Ancak

bu konu ile ilgili göz ardı edilen bir konu daha vardır. Güvenlik konusu, her ne kadar *siyasî* ise de aynı zamanda *insani* ve *hayati* bir konudur. Çünkü her insanın güvenli bir ortamda yaşama isteği, temel insan haklarından birisidir (Human Rights…, 1977:8).

Gerçek şu ki, yaşayan her canlı organizmanın ilk hedefi, kendine güvenli bir ortam sağlamak veya hazırlamaktır. Bundan hareketle bireylerin oluşturduğu toplulukların da temel ihtiyacı olan güvenlik, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar için de vazgeçilmez bir unsurdur. Kıbrıslı Türklerin, Rumlara karşı veya Rumların Türkiye'ye karşı geçmişteki birtakım deneyimlerinden kaynaklanan, ciddi bir *güvensizlik* duygusu gelişmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta bu güven boşluğu söz konusuyken, güvenlik sistemlerinin *sulandırılmaya* çalışılması, herhangi bir çözüme ulaşılmasını da engelleyecektir. Bu bağlamda güvenlik sorunu, her iki toplum için de çok önemlidir.* Çünkü Kıbrıs'taki toplumların güvenlikle ilgili politikaların hareket noktası veya kaynağı *tehdittir* (İlhan, 1993:8). Özellikle tehdit değişince, güvenlikle ilgili tedbirlerin de tamamı değişmektedir. Örnek olarak Rumlar için tehdit, Türkiye'den geliyorsa güvenlik politikası farklı, Kıbrıslı Türkler için Rumlardan geliyorsa bununla ilgili tedbirler birbirinden farklı olacaktır. Gerçi *tehditler*, jeopolitik unsurların duyarlılık kazanması sonucu ortaya çıkmaktadırlar (İlhan, 1993:8). Örneğin Kıbrıslı Türklerin ekonomik alanda yetersizliği varsa, ki vardır, ekonomik duyarlılık daha çok burada hâsıl olur. Görüleceği gibi tehdit, buraya, yani ekonomik duyarlılık noktasına yönelecektir. Kıbrıslı Rumlar için ise ada coğrafi bütünlükten yoksunsa, –ki öyledir- coğrafî bölünmüşlük ciddi bir tehdit unsuru olarak karşılarına çıkmaktadır.

Hâl bu merkezdeyken beklenen saldırı, geçici değil, sürekli olursa, saldırganın elindeki saldırı araçları, savunanın elindeki araçlardan üstün ise ya da kişinin barış ve güvenliğine yönelen herhangi bir saldırı eylemi, grubun içinden değil de dışından, yani bir başka grubun örgütlü gücünden gelirse, böyle durumlarda artık kişinin kendi gücüne güvenmesi yetersiz olacaktır. Onun için de en etkili güvenlik, '*kolektif*' veya '*ortak*' (Lipson, 1978:68) güvenlik olacaktır. Yani insanlar tek başlarına sağlayamadıkları korunmayı, grup hâlinde veya birleşerek sağlayabileceklerdir. Aslında böyle bir korunma ihtiyacı var olduğu sürece, grubun da bunu karşılamak için birtakım uygulamalara girişmesi veya usuller koyması oldukça doğaldır. Bu aşamada, güvenliğe dair uygulamalar veya usuller tek tek ele alınıp benimsenmektedir. Ancak ondan sonra bunlar, "*egemen bir örgüt*" (Lipson, 1978:68) niteliğini almaktadırlar. Kısacası Kıbrıs'ta güvenlik ihtiyacı, ancak bu şekilde müesseseleşmiş bir hâl alır. Aslında müessese dediğimiz şey de gerçekte bir grubun ortak bir ihtiyacı karşılamak üzere giriştiği sürekli eylemlerin sistemli bir gelişimidir. Bundan hareketle Kıbrıs meselesinde, güvenlik konusuna garanti ve ittifak sistemleri içinde şu üç soru sorulmalı ve buna, uygun cevaplar aranmalıdır:

* Kıbrıs'taki Müslüman Türklerin Yasama Meclisi'ndeki temsilcileri, 7 Haziran 1912 tarihinde adadaki İngiliz Başkomiserliğine bir muhtıra vererek, "*...emniyet ve asayişin [Kıbrıs'taki] ahâli nezdinde o kadar değerlidir ki, adanın gelirlerinden bir meblâğın tayin edilmesine bile rıza...*" göstermişlerdir. Bununla birlikte ada emniyetini bozacak dehşetli olayların meydana gelmemesi için bir garanti bulunmadığını ve esasında adada emniyet ve asayişin teminat altına alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak bkz... Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BEO A. MTZ.KB 1-B/10'dan aktaran Kurşun, 1999:6-7.

1. Kıbrıs'ta ne için güvenlik?
2. Kıbrıs'ta kimin için güvenlik?
3. Kıbrıs'ta nasıl bir güvenlik?

Kıbrıs'ta olduğu gibi güvenlik, karşılıklı isteğe bağlı bir konudur. Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan'ın, bu dersten 1950'lerde, 1960'larda ve 1970'lerden yaptıkları ile geçtiklerini söylemek pek mümkün değildir (Jones, 1998:309; Stone, 2001:111). Dolayısıyla Ada'daki her iki toplum için güvenliğin eşit bir şekilde nasıl sağlanacağı, ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü ne derece kapsamlı hazırlanırsa hazırlansın, 1958, 1963, 1964, 1967 ve 1974 çatışmalarının ibret verici sonuçları, güvenlik meselesinin kâğıt üzerinde temin edilemeyeceğini göstermiştir. Bir başka deyişle Kıbrıs'ın yeni bir çözüm içinde güvenliğini sağlaması, mevcut ve yeni oluşturulan kuruluşların, daha önce ortaya çıkan sorunları çözümleyemeyeceği açıktır (Bayülken, 1991:44). Zira bu hızlı değişikliklerin, aynı zamanda yeni riskleri de beraberinde getirmesi beklenmektedir. Çünkü Kıbrıs'ta olduğu gibi, intikal dönemlerinde istikrarın kolaylıkla bozulabileceği, tecrübeyle sabitlenmiştir.

2.1. Kıbrıs'ta 1960 Sistemine Göre Garantiler Meselesi:

1960 Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken, Cumhuriyet'in bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, egemenliğini, bağlantısızlığını ve kurulu düzeni garanti altına almak için Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında garanti anlaşması imzalanmıştır (İsmail, 1992:436). Bu anlaşmaya göre üç garantör ülke Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, egemenliği ve kurulu düzeni tehlikeye girdiği andan itibaren, ya *tek başına* ya da *hep birlikte* müdahale etme hakkına (İsmail, 1992:231) sahip olacaklardır. Gerçi bu süreç, sanıldığı gibi pek de kolay gerçekleşmemiştir. Taraflar, bin bir sıkıntılı ve sayısız toplantıdan sonra anlaşmaya varmışlar ve mutabık kaldıkları metni imzalamışlardır.

Ancak yaşanan süreçle ilgili olarak Yunan Dışişleri Bakanı Averoff, kitabında bahsederken şu çarpıcı gerçekleri dile getirmiştir. Zürih'teki toplantılar esnasında Türk tarafının, askerî üs isterken ortaya koyduğu unsurları dengelemek ve güvensizliği gidermek için kendilerinin birtakım karşıt öneriler sunduklarını belirtmiş ve "*Yunanistan, Kıbrıs'la ilgili olarak garanti ve ittifak antlaşmalarının yapılmasını önermiştir*" (Averoff, 1983:302). Görüldüğü üzere garanti ve ittifak anlaşmaları sanıldığının aksine Türk tarafınca değil, Yunan hariciyesince ortaya atılıp kabul edilmiştir.

Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise 1959'da Zürih'te elde edilenleri Dr. Küçük ile Denktaş'a izah ederken, yapılacak anlaşmanın Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garantileneceğini, böylelikle Makarios'un anlaşmayı tek taraflı olarak bozacağı endişesinin yersiz olduğunu söylemiştir (Denktaş, 1991:20). Buna göre Denktaş söz alarak, *fiilî garanti* olmadıkça Makarios'un kâğıt üzerindeki imzalarına pek itibar edilemeyeceğini, garantör İngiltere üslerinde asker bulundurduğuna göre diğer

iki garantörün de asker bulundurması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Denktaş'a göre Rumlar arasında radikal eğilimli ciddi bir kitle vardır. Bunlar, yeni kurulan devlete zamanla el koymaya çalışabilirlerdi. Bununla birlikte Denktaş, böyle bir şey olması halinde, bunun nereye kadar varacağını kimsenin kestiremeyeceğini, dolayısıyla bu fikirde olanlara karşı caydırıcı bir kuvvetin *fiilen* Kıbrıs'ta bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Aslında Denktaş'ın görüşü, Kıbrıslı Türkler için garanti isteniyorsa, imzalanmış herhangi bir belgenin kendileri için yeterli olmayacağından kaynaklanmaktadır (Denktaş, 1991:20).

Daha sonraki görüşmelerde Yunanlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne verilecek isim üzerinde de zorluklar çıkarmışlar ve Türk-Rum Federasyonu veya bu anlama gelecek bir isim öneren Türkiye'ye sert çıkmışlardır. Buna karşın Türkiye, bu isimde ısrar etmemek koşuluyla, Kıbrıs'ta her iki garantörün "*nominal sayıda asker*" (Denktaş, 1991:20) bulundurmasını kabul ettirmiştir.

Görülüyor ki, 1960 Cumhuriyeti'nin temel esasları saptanırken, *siyasî eşitliği* ve *iki toplumluluk* ilkelerini kabul eden Yunanistan, Garanti ve İttifak Antlaşmaları fikrini de ortaya atarak, kurulacak cumhuriyetin savunması ve statüsünün korunmasında Türkiye'nin, İngiltere'yle birlikte uluslararası sorumluluk ve yükümlülük üstlenmesini önermiştir (Gazioğlu, 2000:353). Böylece garantör müessesesi Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında imzalanmış yeni Kıbrıs Devleti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve anayasasını garanti edecek yeni bir sistem kurulmuş oldu. Buna ilaveten Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye'yle birlikte askerî bir *İttifak Antlaşması* imzalamış ve bu iki anlaşma, anayasaya konularak anayasanın amir hükmü haline getirilmiştir.[*]

18 Aralık 1960 tarihinde Paris'te İngiliz, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları arasında uzun bir toplantı yapılmış ve bu toplantıda uzlaşılan noktaları şu şekilde belirtilmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı, olağanüstü bir hâl karşısında İngiltere'nin Kıbrıs'a müdahale etme hakkının saklı olmasını istemiş ve Türkiye ile Yunanistan'ın da bu haktan yararlanabileceğini belirtmiştir.[****] Dolayısıyla 1960 Antlaşmaları, sadece Ada'daki Türklerle Rumların imzaladıkları anlaşmalar değildirler. Bu nedenle salt Kıbrıslı Türklerle Rumlara hak veren bir anlaşma ise hiç değildir. Aslında bu anlaşmanın, *garantör devletlere* de temel haklar veren bir anlaşma olduğu unutulmamalıdır (Denktaş, 1992:16). Esasında bu haklardan bir tanesi de Kıbrıs'ın siyasal rejimi üzerindeki garantörlük hakkıdır. Dolayısıyla bu hak, *Taksim* de dahil olmak üzere *Enosis*'i engelleyici bir hak olarak değerlendirilebilir. Aslında Türkiye, sadece Kıbrıs Türk halkının garantörü de değildir. Zira Türkiye, yürürlükte olan 1960 Garanti Antlaşması uyarınca, Yunanistan ve İngiltere ile birlikte *tüm Kıbrıs* (Avrupa Birliği..., 1998:45) üzerinde garantörlük hakkına sahiptir. Fakat taraflar arasında yeni ve derin görüş farklılıkları hasıl olmuştur. Örneğin

*Bununla ilgili olarak bkz... "Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te İmzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Zürih Anlaşması, Tarih: 19 Şubat 1959.

**Bununla ilgili olarak bkz... İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivi, FO 371 / 136414 Toplantı Tutanağı.

Rumlar, Zürih Anlaşması ile Kıbrıs'ta iki ayrı ve ortak toplumun oluşturulduğunu, buna dayalı yeni bir düzenin temelleri atıldığını ve Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun yaratıldığını iddia etmektedirler (Papandreou, 1970:97; Stavrinides, 1975:71; Clerides, 1991:105). İşte bu durum, toplumlararası çatışmanın başlıca sebeplerinden birisi olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü çatışmanın prensipleri ve olguları, iki toplumu uzlaştırmaktan çok çatışmaya, hatta daha çok kavgaya yönlendirmiş ve sonuçta kan dökülmesine neden olmuştur (Necatigil, 1998:135). Bir başka deyişle taraflar, "*kavgayı uzlaşmaya tercih ettiklerini*" (Clerides, 1991:105) söylemek mümkündür.

Türk tarafına göre ise durum daha farklıdır. Özellikle Armaoğlu'na göre 1945'den 1951'e kadar olan devrede, Türkiye için birinci planda olan mesele, kendi varlığını tehdit eden tehlikeye karşı güvenliğini sağlamak olmuştur. 1952-1954 arasında da faaliyetini, elde edilen bu güvenliğin daha da genişletilmesi ve kuvvetlendirilmesine yöneltmiştir. İşte bu gelişmeler, Türk hükûmetlerinin Kıbrıs meselesindeki "*hareketsizliğinin ve ilgisizliğinin*" (Armaoğlu, 1963:3) başlıca nedeni olmuştur.

Bu anlaşmalarla ilgili olarak CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek "*fiilî bakımdan Enosis'i önleyecek garantilerin kafi olmadığını*" (Gazioğlu, 1960:197; Sonyel, 1997:187) ifade etmiştir. Kaldı ki zaman ve gelişen olaylar, Gülek'in ne kadar haklı olduğunu göstermiştir. Ancak TBMM'de bu konuya cevap veren Dışişleri Bakanı Zorlu, "*eğer Gülek'in dediğini yapsaydık, yani İngiltere'yle beraber müdahale şartını koysaydık; günün birinde Rumlar anlaşmayı bozunca, İngilizler razı olmazlar ise biz de elimiz böğrümüzde kalırdık. Tek başımıza bir şey yapamazdık. Enosis, [işte] o zaman gerçekleşirdi. Biz bunu önledik. İngiltere harekete geçmezse, tek başımıza müdahale hakkı koyduk*" (Çağlayangil, 1990:375) demiştir. Bütün bunlara rağmen Kıbrıs'ta 1950'lerden beri uzun süre devam eden saldırgan faaliyetler ve toplumlararası çatışmalardan sonra Kıbrıs'ın bağımsızlığı sorununa bir çözüm bulabilmek için bağımsız bir Kıbrıs devletinin kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Böylece yeni devletin temel özelliklerini belirleyen resmî anlaşmaların imzalanması mümkün olmuştur.

Bundan hareketle Garanti ve İttifak Antlaşmalarının genel özelliklerine bakılacak olursa şu değerlendirmeleri yapmak mümkün olacaktır.

Her şeyden önce Garanti Antlaşması, Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere arasında imzalanan bir *pakttır* (Sarıca vd., 1975:271-272; Toluner, 1977:85-96). Bununla ilgili olarak önemli hükümler (Ersoy, 1989:76; Deliceırmak, 1999:294-297; Historic Resolutions..., 1997:41-42) aşağıdaki gibidir:

Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin idamesini ve aynı zamanda Anayasasına riayet edilmesini sağlamayı taahhüt etmektedir (md. 1).

Bununla birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devlet ile, *tamamen* veya *kısmen*, herhangi bir siyasi birliğe katılmamayı taahhüt etmekte ve bu itibarla, herhangi bir devlet ile birleşmeyi veya Ada'nın taksimini, *doğrudan doğruya* veya dolaylı olarak teşvik edecek her nevî hareketi yasaklamaktadır (md. 1).

Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, kendilerini ilgilendirdiği nispette, Kıbrıs'ın herhangi bir devlet ile birleşmesini veya Ada'nın taksimini, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak teşvik etmek gayesini güden herhangi bir hareketi yasak etmeyi taahhüt etmektedir (md. 2).

Aynı zamanda anlaşmanın hükümlerine karşı yapılacak bir riayetsizlik, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık tarafından, derhal uyarılacak ve bu hükümlere riayeti sağlamak için gereken teşebbüsler veya tedbirler müştereken belirlenecektir (md. 4).

Müşterek veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde, garanti veren üç devletten her biri, bu Antlaşma ile ihdas edilen nizamı tekrar kurmak için harekete geçme hakkını saklı tutmaktadırlar (md. 4).

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 181. maddesine göre yeni anayasaya eklenmiş bulunan Cumhuriyet'in bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve yasalarını teminat altına alan ve kurulan yeni devletin, Yunanistan, Türkiye ve Büyük Britanya arasında akdedilen *Askerî İttifak Antlaşması*'yla garanti altına alındığı görülmüştür. Aslında bu hükümler, üç garantör devlete, Cumhuriyet'in anayasal gelişmesinde aktif bir rol alma imkânı vermiştir. Dolayısıyla üç garantör devletin çıkarlarına aykırı olarak yorumlanan gelişmeler, mevcut antlaşma ile yaratılan durumun yeniden tesisi için üç ülkenin birlikte ya da tek başına müdahale etmesine yol açabilecektir. Aslında bu hükümle, üstü kapalı olarak öngörülen husus, her garantör ülkenin Kıbrıs'taki düzenin yeniden tesisi konusunda kendi yorumu ve ifadesinden başka bir şey değildir (Ersoy, 1989:76).

İttifak Antlaşması ise Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında bir *savunma anlaşmasıdır* (Soysal, 1965:469; Toluner, 1977:75-78; Historic Resolutions..., 1997:43-47). Bununla ilgili olarak temel hükümler (Ersoy, 1989:74-75; Deliceırmak, 1999:298-302; Historic Resolutions..., 1997:41-42) aşağıdaki gibidir:

"Yüksek Akit Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne karşı, *doğrudan doğruya* veya *dolaylı* olarak yöneltilen herhangi bir hücum veya saldırganlığa mukavemet etmeği taahhüt etmektedir (md. 2).

Bu ittifak, istenilen amaca ulaşmak için Kıbrıs Cumhuriyeti toprağında bir *Üçlü Karargâh* kurulacaktır (md. 3). Özellikle Yunanistan ve Türkiye, bu suretle kurulan *Üçlü Karargâh*'a askerî birliklerle katılacaklardır (md. 4).

Üçlü Karargâh'ın Kumandanlığı ise her biri bir sene müddetle olmak üzere, münavebe ile, Yunanistan ve Türkiye Hükûmetleri ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Muavini tarafından tayin edilecek olan bir *Yunan*, bir *Türk* ve bir *Kıbrıslı* General tarafından deruhte edilecektir.

Buna göre Üçlü Karargâh'ta bulunacak askerler, *950* Yunan ve *650* Türk subay, astsubay ve erden oluşacaktır."

Yukarıda da görüleceği gibi hukukî olarak hâlâ geçerli olan 1960 düzenlemeleri, Garanti ve İttifak Antlaşmaları, Kıbrıslı Türkler için *Lozan Antlaşması* (Ersoy, 2001:115) hüviyetindedir. Aslında Kıbrıslı Türkler için yeni kurulan devletin ana unsurlarını,

esaslarını ve anayasal yönlerini güvence altına alacak yeni bir sisteme ihtiyaç duyduğu ortadadır.* Geçmişteki acı tecrübelerden hareketle Kıbrıs Türk halkı için tek güvenilir garantinin *Türkiye'nin etkin güvencesi* olduğu bilinmektedir.

Zaten 1963-64, 1967 ve 1974 olayları, bu iki anlaşmanın ne kadar gerekli olduğunu kanıtlamıştır.**** 1974'ten sonra iki kesimli, iki toplumlu federal bir yapı oluşturma çabaları sürerken ve bu yönde birçok ortak uzlaşıcı noktalar bulunmuşken, Güney'deki Rum yönetiminin, BM gözetimindeki toplumlararası görüşmeleri bir yana bırakarak, uluslararası hukuku ve anlaşmaları çiğnemek suretiyle, tüm Kıbrıs adına Avrupa Birliği'ne üyelik için yaptığı başvuru, 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarının "*gerekliliğini ve vazgeçilmezliğini* (*sine quo non*)" (Gazioğlu, 2000:354) belirgin bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Ne var ki Kıbrıslı Rumlar, 1960 anlaşmalarının "*hukuki geçerliliğini*" (Arsava, 1999:555) kaybettiğini belirtmektedirler. Aslında bu olgu üzerinde iddia etmek bile, Kıbrıs anlaşmazlığının çözülmesinde ve yeni statünün şekillendirilmesinde anahtar rol oynamaktadır. Çünkü Garanti Anlaşması hükümlerinin, Anayasa'nın temel normları olarak kabul edilmesi ve Anayasa'nın temel normlarının Garanti Anlaşması'nın teminatı altına konulmuş olması, bu görüşü teyit etmektedir. Bu yüzden Kıbrıs'ta yapılan anlaşmalar arasında en çok tartışılan konu, *Garanti Anlaşması* olmuştur. Garanti Anlaşması'nda özellikle öngörülen müdahale hakkının BM anlaşmasının '*jus cogens*' (Arsava, 1999:556) ilkesini, yani *kuvvet kullanma* yasağını ihlâl ettiği, BM Anlaşması'nın 103. maddesi ışığında Garanti Anlaşması'nın geçerli olamayacağı iddiası, BM'nin de gündemine gelmiştir.

Her şeyden önce Garanti Anlaşması'na İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın yanı sıra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu bilinmektedir. Bu anlaşmada bir taraftan garantör devletler, diğer taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti, devletin siyasî bağımsızlığını, Anayasa'nın temel normlarına riayetini, toprak bütünlüğünü ve ülkenin güvenliğini garanti etmişlerdir. Aslında Garanti Antlaşması'nda öngörülen garanti, sadece üçüncü devletlere karşı değil, öncelikle ve özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bizzat '*kendisine karşı*' (Arsava, 1999:556) öngörülmüştür. Çünkü Kıbrıs'ta yıkılacak bir devletin kurulması istenmemiştir. Bu yüzden Kıbrıs'taki Garanti Antlaşması, kural olarak muayyen bir süre için değil, sürekli geçerli olmak üzere akdedilmiştir. Bu durum, özellikle Kıbrıs gibi hukuki bir statünün garanti edilmesi için elzemdir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta da olduğu gibi garanti anlaşmalarının karakteri, tamamen '*süreklidir*' ve tabiatı gereği '*çekilme*' veya '*fesihle*' (Arsava, 1999:557) sona ermemektedir. Böylece Kıbrıs'taki Garanti Antlaşması, garantör devletlerin ortak çıkarlarını ve Ada'daki Türk ve Rum toplumlarının çıkarlarını temine çalışmıştır. Özellikle garanti edilen konumunda olan tarafın, tek taraflı olarak anlaşmayı sona erdirmemesi, temel amaç olmuştur. Kaldı ki bu anlaşmayla, sadece hak elde etmeyip, aynı zamanda yükümlülük altına girmesinden de bu anlaşılmaktadır.

Gerçek şu ki Kıbrıs anlaşmazlığında sorun teşkil eden temel husus, Rum tarafının

*Anlaşmaların detayları ile ilgili olarak bkz... Keesing's Contemporary Archives, 1962:16643-16647, 16657-16661.

**Mesut Yılmaz'ın Dışişleri Bakanı olarak TBMM'inde yaptığı konuşma için bkz... TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 21, 49. Birleşim ve 21.12.1988 Tarihli Konuşması. Bunun için bkz... Atacan, 1999:138.

kurucu anlaşmalarının hâlâ *geçerliliğini* tartışırken, Garanti Antlaşması'nın *geçersizliğini*, Türk tarafının ise 1960 yılında kurulan devletin yerine bugün itibarıyla iki ayrı devletin var olduğu gerekçesiyle, kurucu anlaşmaların oluşturduğu *rejimin geçerliliğini* kaybettiğini, ancak Garanti Antlaşması'nın *geçerliliğini* koruduğunu ifade etmektedir.

Ancak şu bir gerçek ki, Kurucu Antlaşmalarla Garanti Antlaşması'nın birbirinden bağlantısız olarak mütalaa edilmesi mümkün değildir. Bu durum, 1974'te Türkiye'nin yapmış olduğu müdahaleyle de teyit edilmiştir. Çünkü Türkiye'nin, 1960 anlaşmalarında öngörülen hukuki statüyü yeniden tesis etmek amacıyla müdahale ettiği bilinmektedir.

Aslında Kıbrıs Devleti, 1960 yılında ulusal ve uluslararası bir uzlaşı sonucu doğmuştur. Dolayısıyla taraflar arasında oluşan ulusal ve uluslararası uzlaşı, Garanti Antlaşması'nın teminatı altına alınmıştır. Bu yüzden 1960'da kurulan sistem, ya bütünüyle *geçerli*, ya da bütünüyle *geçersiz* addedilmelidir. Lakin Kıbrıs'taki toplum barışının bozulması, uluslararası hukukun ihlâli sonucunu doğurmuş ve Türkiye'nin 1974'te Garanti Antlaşması'na dayanarak müdahale etmesini gerektirmiştir. Buna karşın Güney Kıbrıs yönetiminin bugün itibarıyla Kurucu Anlaşmaların geçerliliğini iddia etmesi, Ada'nın tümü üzerinde hak iddia edebilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak Kurucu Anlaşmalar 1963'ten itibaren Rumlar tarafından ihlâl edilmiş, bu da 1960 yılında kurulan devletin sonunu getirmiştir. Buna karşın 1960 tarihli anlaşmaların ihlâli paralelinde ortaya çıkan gelişmeler, 1960'da kurulan devletin yıkıldığını ve onun yerine '*dismembratio teorisi*' (Arsava, 1999:558) ışığında, iki ayrı yeni rejimin kurulduğunu ortaya çıkarmıştır.

Zaten 1960 rejiminin pek uzun sürmediği ortadadır. Bu düzen 21 Aralık 1963'te fiilî olarak sona etmiştir. Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 24 Aralık 1963 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada, Kıbrıslı Rumların yapmak istediklerini açıklamış ve "*teşhisimiz, olayların mürettep olduğu ve hukuki alanda başarı elde edemeyeceklerini anlayan Kıbrıslı Rumların işi, bu defa fiilî tecavüze dökerek Kıbrıslı Türkleri ve Türkiye'yi tahrik edip, mukabil harekete sevketmeyi gözettikleri merkezinde*" (Gönlübol, 1996:377) olduğunu belirtmiştir.

Feridun Cemal Erken'in 26 Aralık 1963 günü verdiği diğer bir bilgiye göre Garanti Antlaşması'nın münferiden harekete geçmek hususunda Türkiye verdiği hakka dayanarak, Türk Hava Kuvvetlerine mensup uçaklara 25 Aralık 1963 tarihinde saat on dörtten itibaren Lefkoşa üzerinde çarpışmaların durdurulması amacını güden "*ihtar uçları*" (Gönlübol, 1996:378) yapmasını emretmiştir. Aynı saatte de Kıbrıs'taki Türk Alayı, Kıbrıslı Türkleri korumak amacıyla garnizonundan hareketle, münasip savunma mevzilerine intikal etmiştir.

Daha sonra Erkin, İstanbul'dan Londra'ya hareket ederken 11 Ocak 1964 tarihinde verdiği demeçte ise "*Kıbrıs'ta emniyet ve asayiş, adanın bütün sahasına şamil olarak tam ve istikrarlı ve devamlı bir şekilde sağlanmalıdır. Bu ilk ve önemli gayedir. Esasa taalluk eden görüşümüz, Türk cemaatinin can ve mal emniyetleri ile birlikte, bütün hak ve menfaatin tam ve*

kesin bir şekilde sağlanmasının zarurî olduğu noktasında toplanmakta" (Gönlübol, 1996:378) olduğunu belirtmiştir.

Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs'ta ortaya çıkan bu durumun, mevcut anayasanın ve Türkiye'nin içişlerine karışmasını sağlayan anlaşmalar olduğunu, bu sebeple anayasanın değişmesi, anlaşmaların ve bu arada Garanti Antlaşması'nın da ortadan kalkması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Gönlübol, 1996:379). Bunun ardından Makarios yönetimi, 1 Ocak 1964 tarihinde Ada'daki düzeni kuran Kurucu ve Garanti anlaşmalarının tamamını feshettiğini açıklamıştır (Tornaritis, 1968:32-33).

Bundan dolayı Kıbrıs anlaşmazlığı, tarafların isteği üzerine BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine yeniden gelmiştir. Güvenlik Konseyi de Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs temsilcilerini davet ederek, 26 Şubat 1964 tarihinde anlaşmazlık hakkında alınacak tedbirleri görüşmek istemiştir. Türkiye ve Kıbrıs, Londra Konferansı'nda kapalı celsede söylediklerini, Güvenlik Konseyi önünde de tekrarladıysa da Rum tarafı, "*Türkiye'nin müdahale hakkı olmadığını ve anlaşmaların ortadan kalktığını*" (Gönlübol, 1996:380) iddia etmiştir. Buna karşın Türkiye, anlaşmaların geçerli olduğunu, lakin yeni kurulan rejimin kabul edilemeyeceğini savunmuştur.

Bu sırada NATO çerçevesinde oluşturulan Anglo-Amerikan Planı, 31 Ocak 1964 tarihinde taraflara sunulmuştur (Adams ve Cottrell, 1968:61). Aslında bu plan, Ada'ya Türk müdahalesini önlemek için hazırlanmıştır (Ausland ve Richardson, 1966:321-326). Yaklaşık 1.200 ABD askerinin de yer alacağı 10.000 kişilik bir *NATO Barış Gücü* oluşturulmasını öngören plân,* 1 Şubat 1964 tarihinde Yunanistan ve anlaşmalardan doğan haklar saklı kalmak kaydıyla Türkiye tarafından kabul edilmiştir.** Ancak Cumhurbaşkanı Makarios, sadece BM Güvenlik Konseyi'nin emrindeki bir *Barış Gücü*'nü kabul edebileceğini belirterek, önerilen planı reddetmiştir.*** NATO kuvvetinin, kendisini ortadan kaldırmayı planladığını ve statükoyu pekiştirecek bir rol üstleneceğini farkeden Makarios (Sönmezoğlu, 1995:11), onun yerine, bu statükoyu koruma konusunda bir çıkarı ve taahhüdü bulunmayan ve içerisinde Sovyetler Birliği'nin de yer aldığı BM Güvenlik Konseyi'nce oluşturulan *Barış Gücü*'nü tercih etmek zorunda kalmıştır (Fantis, 1964:2; Oberling, 1982:83).

Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi, 4 Mart 1964 tarihli ve 186 sayılı (Salih, 1978:38-39; Higgins, 1981:96-97; Gürün, 1983:410; Asmussen, 2000:121-135) kararı almasından sonra BM *Barış Gücü*'nün kurulması ile ilgili çalışmaları başlatmıştır. BM *Barış Gücü*'ne asker verecek ülkeler hazırlıklarını sürdürürken, Rum liderliği, *Barış Gücü* askerleri Ada'ya gelmeden önce, mümkün olduğunca çok Türk köyünü ele geçirmek için mart ayı boyunca saldırılarını sürdürmüştür. Bu yüzden Baf, Malya, Yayla, Larnaka, Bağlarbaşı, Kazafana, Gaziveren, Lefkoşa Türk bölgesi**** yoğun saldırılara maruz kalmıştır.

*Bu konuyla ilgili olarak Denktaş, BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi Diego Cordovez ile yaptığı görüşmede "*eğer Rumlar, 1960 anlaşmaların çalışmasına izin verselerdi tatmin olurduk*" demesi dikkat çekicidir. Bunun için bkz... "KKTC Cumhurbaşkanının 21 Mart 1998 Tarihinde BM Genel Sekreteri Diego Cordovez'i Kabulün Yaptığı Konuşma ile İlgili Görüşme Tutanağı", KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Dosya: Görüşme Tutanakları, Tarih: 21 Mart 1998.

Bu arada 17 Mart 1964'de *Barış Gücü*'nün (UNFICYP) kurulması tamamlanmış, 24 Mart'ta *Sakari Tuomiojia* arabulucu olarak atanmış ve 27 Mart 1964'de ise göreve başlamıştır. Bu dönemde, 103 köyden onbinlerce Türk göç etmiş, 1.203 yaralı, 203 kayıp ve 500'ün üzerinde şehit verilmiştir (Borowiec, 1983:96-97; Feyzioğlu ve Ertekün, 1987:12). Aynı zamanda Kıbrıslı Türkler büyük oranda maddî kayba da uğramışlardır.

BM Barış Gücü ise saldırıya uğrayan Kıbrıslı Türklere yardım edeceği ve saldırıları durduracağı yerde (Gürün, 1983:410; Alasya, 1993:12; Gürel, 1993:53), saldırıların başladığı anda aradan çekilmiş ve dışarıdan bir gözlemci gibi, ölenlerle yaralananların raporlarını tutmuştur (İsmail, 1998:217; Simtaş, 1998:18). Türk bölgelerine kurulan barikatlarda, sivil halkın, insan haklarına aykırı ve insanlık onurlarını yaralayıcı bir şekilde aranmasına seyirci kalınmış, Rum yönetiminin izin verdiği oranda, açlık çeken bölgelere sadece yiyecek götürülmesine aracılık etmiştir. Bu durum 26 Nisan 1964'de yapılan büyük bir mitingle protesto (Moran, 1998:83) edilerek, BM'nin tarafsız davranması istenmiştir. Bu durum göstermiştir ki, *Barış Gücü* Türklerin güvenliğini sağlayamamaktadır.

Zaten 1963'ten sonra Makarios, Kıbrıs'taki çatışmanın bizzat *Enosis* için yapıldığını ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmedikçe, Kıbrıs meselesinin halledilemeyeceğini açık bir şekilde söylemiştir. Bu sırada Rum Ulusal Meclisi ırkçı bir kararla Enosis'in tek hedef olduğunu ilân etmiştir (A Loose..., 1987:42). Ancak ayrılıkçı Rum saldırıları, bağımsız ve bağlantısız addedilen Kıbrıs Devleti'ni Yunanistan'a bağlamak istemişlerse de bunda başarılı olamamışlardır. Özellikle bu konudaki başarısızlıklarının nedeni Kıbrıslı Türklerin direnişi ve Türkiye'nin etkin garantisi olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler, Türkiye'nin etkin garantisine ve müdahale hakkına rağmen Rumların neye tevessül edebileceklerini unutup, yeni bir anlaşmada bu güvenceden ayrılmayı ve bunun yerine çalışması oldukça zor olan "*uluslararası garantilerin ikame edilmesini*" (A Loose..., 1987:43) ve müdahale hakkının kaldırılmasını kabul etmemektedirler. Aslında bu husus, Kıbrıs'taki iç meseleyle de bağıntılı bir konudur. Çünkü 1963'ten 1974'e kadar toplumlararası çatışmalar sürerken Kıbrıslı Türkler, Türkiye'ye "*garantör olarak gel bizi kurtar*" (A Loose..., 1987:43) çağrısını yapmışlardır. Bu çağrıyı Rum liderliği farklı bir şekilde değerlendirmiş ve "*iç kargaşalık nedeniyle Türkiye'nin müdahalesi işlerlik kazanamaz*" (A Loose..., 1987:44) şeklinde yorumlamıştır. Dolayısıyla Kıbrıslı Türklerin bekası ve varlığı ile yakından ilgili olan bu konuda, garantiler olmasaydı veya müdahale hakkı bulunmasaydı, Kıbrıslı Türklerin ne olacağı kuvvetle muhtemel bellidir. Hâl böyle olunca gelecekteki bir anlaşmada "*iç meseledir*" (A Loose..., 1987:44; Gibbons, 1997:88) diyerek, Rumların elini rahatlatacak bir formülün savunulması, Kıbrıslı Türkler için *tarafsızlık* ve *adalete* sadakat gösterisi değildir.

Aslında Rumların "*yabancı ülkelerin Ada topraklarını askerî amaçlarla kullanmaları caiz değildir*" (A Loose..., 1987:44) sözleri, başka bir anlam ifade etmektedir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın bağımsızlığının ve bağlantısızlığının kalıcı olabilmesi için garanti sisteminin *şekli* ve *nevi*, *geçerliliği* ve *etkinliği* dıştan gelecek baskılarla değil, bizzat Kıbrıslı Türklerle Rumlar tarafından tayin edilmelisi gerekecektir.

Gerçi Kıbrıslı Türklerin garanti sisteminin etkin bir şekilde devamını yeğlemesinin

nedeni, açıkça izah edilmiştir. Kıbrıslı Rumların bu sistemden uzaklaşarak, işlerliği ve etkinliği şüpheli, müdahale hakkı bulunmayan bir formülü benimsemelerinin nedeni de gayet açıktır. Ne var ki bu durum, Türklerce farklı yorumlanmaktadır. Çünkü bu konuyla ilgili olarak Kıbrıslı Türklerin görüşü, etkin Türk garantisinin kaldırılmasından sonra *uluslararası garanti sisteminin*, Rumların Kıbrıs'ta başlatması muhtemel olan saldırılarını durduramayacaktır.

Dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve iki halkın siyasi eşitliğine dayanan bağımsızlığın daimiliği için gereken garantiler, "*bağımsızlığa tek başına sahip çıkmak isteyen*" Rum tarafı ile "*bağımsızlığın ortaklık şekilde devamından*" (A Loose..., 1987:45) yana olan Türk tarafından çok daha farklı olduğu ortadadır.

Kıbrıslı Rumlardaki bu farklılık, çatışma duygusunu körüklemiş ve Kıbrıslı Türklerle *çatışmayı*, hatta *savaşmayı* bile göze alacak duyguların gelişmesine neden olmuştur. Kıbrıslı Türkler de Rumların bu eylemine karşın tepki göstererek, *savunma* ve daha sonra *karşı saldırı* reaksiyonunu göstermişlerdir. Böylece birbirini tetikleyen sosyal süreçler, çatışmayı ve beraberinde toplumlararası savaşı körüklemiştir.

Hâlbuki savaş, insanları ve toplumları fanatikliğe sürüklerken, insancıl duyguları da köreltmektedir. Maalesef bu olgu, Kıbrıs'taki her iki toplumun acı deneyimi olarak tarihe geçmiştir (Stavrinides, 1975:84). Özellikle Kıbrıslı Rumlarla Türkler, barışa ve refaha ulaşmak için derin arzudan yoksun olmamalarına karşın, her iki toplum, kırk yıldan fazla bir süredir, birbirini dengeleyecek veya birbiriyle savaşacak ordular kurmuşlardır. Her iki taraf da sadece diğerinin saldırgan niyetlerine dikkat çekmeye ve barışın değerli olmasıyla birlikte, millî gururun, özgürlük ve şerefin savunulması ve gerekirse, silah zoruyla müdafaa edilmesini vurgulamaya çalışmışlardır.[*]

Burada sürtüşmenin ve çatışmanın nedenlerini yeniden anlatmak gereksizdir. Üniter devletin yıkılmasıyla sonuçlanan 1962-1963 gerginliği, iki ayrı kaynaktan beslenen ve iki ayrı millî ideolojinin çatışması sonucu olduğu söylenebilir (Stavrinides, 1975:84). Rum liderler, kendi halkına Rum toplumu olarak siyasi haklarını inkâr eden bir anayasanın kendilerine empoze edildiğini, Türk liderler ise Türk toplumu olarak elde ettikleri haklar üzerinde, Rumların hile yaptığını belirtmektedirler. Aslında bundan da anlaşılıyor ki, Rumlar ve Türkler, ekonomik ve sosyal haklarını, birey ve aile olarak algılamalarına karşın, siyasi haklarını millî toplum olarak algılamaktadırlar. Ayrıca o dönemlerde her iki toplum da liderliklerine karşı *basit* ve *eleştiriye kapalı* bir konumda durmaktadırlar.[**]

** Bu plân hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz... American Foreign Policy, 1967:556; Stephens, 1966:188; Adams ve Cottrell, 1968:74; Bitsios, 1975:130; Armaoğlu, 1989:787-788; Laipson, 1990a:9; Laipson, 1990b:1-2; Albrecht, 1994:17; Uslu, 2000:78; "The Office of The British High Commissioner Nicosia-Cyprus", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Secretary of The State for Commonwealth Affairs, Despatch No:17, Tarih: 17 December 1966.

** Bununla ilgili olarak bkz... Keesing's Contemporary Archives, 1964:20116; New York Times, 1 February 1964.

*** Makarios'un reddetme gerekçesi için bkz... Dışişleri Belleteni, 1964:8; American Foreign Policy, 1967:557; Bölükbaşı, 1988:65; Fırat, 1997:127.

**** Bununla ilgili olarak bkz... Stegenga, 1968:61-66; Patrick, 1976:42; Alasya, 1993:12; Kıbrıs AB Dönemecinde..., 1998:1; Simtaş, 1998:18.

Belki de bu durum, adada kayda değer bir "demokratik kurum geleneğinin" (Stavrinides, 1975:84-85) olmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca tarihî nedenlerden dolayı her iki liderlik de milliyetçi ideolojiye sahiptirler. Bu iki gerçek bir araya gelince, sıradan Kıbrıslı Türklerin ve Rumların, birey ve aile olarak günlük yaşantılarını etkilemeyen unsurlar, daha sonra iki düşman gruba ayrılmalarına neden olmuştur.

Aslında Rumlar ve Türkler, ateşli ve heyecanlı insandırlar. Asil ve cömertçe davrandıkları gibi, birey veya toplum olarak onur ve haklarının çiğnendiğine kanaat getirdikleri zaman sıcakkanlı, aşırı sinirli ve saldırgan da olabilmektedirler. Gerçek şu ki bu durum, Ada'daki toplumların sosyokültürel özelliklerinden birisi olarak değerlendirilebilir.

Zaten Kıbrıs'ta, *barış* ve *işbirliği* gibi yüksek idealler, Kıbrıslı Türklerle Rumların, kişisel/aile onuru ve çıkarlarının silaha sarılmalarını gerektirdiğine inandıkları içindir ki bazı eylemlere ve toplumlarını ilgilendiren bazı siyasi hakların kendilerine tanınmadığı veya tanınmayacağını düşündüklerinden saldırıya geçmişlerdir. Ama burada, çatışan ve anlaşmazlık kaynağı olan, geleneksel Kıbrıs Türk ve Rum çıkarları olduğu unutulmamalıdır. Ayrılıkçı ideolojinin tesirinde kalan Makarios, bunun içindir ki 1 Ocak 1964 tarihinde Garanti ve İttifak Antlaşmalarını tek yanlı[**] bir kararla iptal etmiştir (Karayannis, 1965:17; Necatigil, 1998:46). Gerçi İngiliz yetkilileri, bunun ciddi bir hata olduğunu belirtmişlerse de Makarios, yeni durumun daha iyi olacağını iddia etmiştir (Stephens, 1966:185-186; Gürel, 1993:58). Durumu daha da ileri götüren Makarios, 1960 Anayasası'nın yüklendiği yükümlülüklerle çalışamaz olduğunu ve bunu yeniden çalıştırmak için de en önemli engelin, *Garanti* ve *İttifak Antlaşmalarının* olduğunu belirtmiştir (Plümer, 1988:38-39; Reddaway, 2001:134 ve 174). Fakat Kıbrıs'ın kurucu anlaşmalarının temel prensiplerinden olan Garanti ve İttifak Anlaşmalarının feshedilmesi, İngiltere'nin, Makarios hükümetinde ciddi bir çatlak olduğunu görmesine ve bu keyfi durumun, Türkiye[*] ile birlikte reddetmesine neden olmuştur (Sonyel, 1997:147; Dodd, 1998:24).

Buna karşın Yunanistan, Makarios'un bu durumunu desteklemiş ve Yunan Başbakanı Yorgo Papandreou "*bu anlaşmaların, Ada'daki durumu çıkmaza sürüklediğini*" (Sarıca vd., 1975:65; Armaoğlu, 1989:788) söylemiştir. Hâlbuki Garanti Antlaşması, anayasanın âmir hükümlerindendir ve değiştirilmesi dahi teklif edilemeyecek bir özelliğe sahiptir (Tornaritis, 1977:58-59). Rumlar, Garanti Antlaşması'nın özellikle 4. maddesinin âmir hükmü, BM Anlaşması'nın 103. maddesine (Necatigil, 1998:46) ve uluslararası hukukun genel prensiplerine aykırı olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle "*eşit egemenlik ilkesinin ihlâli*" (Jacovides, 1966:15-28; Tornaritis, 1977:40, 60) prensibine dayanan Rumlar, bu maddenin kaldırılmasını özellikle savunmuşlardır.

Aslında Rumların dayandığı prensipler, hukuk kaidelerinin içinde önemli bir yaptırımı ve geçerliliği olan argümanlardır (Necatigil, 1998:120). Ama Kıbrıs meselesinde bu prensiplerin kullanılması, doğru bir kaide değildir. Kaldı ki Garanti Antlaşması'nın

* Kıbrıs'taki toplumların yaşadığı toplumsal travmalar için bkz... Volkan, 2008.

âmir hükümleri, Kıbrıs Anayasası'nda '*Temel Maddeler*' olarak ifade edilmiştir. Zaten Anayasa'nın varlık ruhu, bu temeller üzerine inşa edilmiştir. Kaldı ki bir devletin anayasasında bazı değişikliklerin yapılamaması, onun '*eşit egemenlik ilkesine*' sahip olmadığını da göstermemektedir. Bununla birlikte bir devletin anayasa değişikliği ile ilgili eksiklerin olması, onun *bağımsız* bir devlet olmadığı da ifade etmemektedir (Crawshaw, 1976-1977:123-124). Kaldı ki bu durum, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer devletler tarafından tanınmasını da engelleyecek bir durum arzetmemektedir (Higgins, 1963:34). Bilindiği gibi Kanada, anayasa değişikliği ile ilgili hakkı ve gücü, ancak 1949 yılında elde edebilmiştir (Necatigil, 1998:120). Çünkü bu tarihe kadar Kanada Anayasası, İngiliz Parlamentosu'nun tâbi olduğu hukukun bir parçasıdır. İngiliz Parlamentosu, Kanada Anayasası üzerindeki egemenliğinden ve kontrolünden, ancak 1982 Nisanında vazgeçebilmiştir (Tamçelik, 2008:567). Pek tabii ki bu zamana kadar Kanada, *bağımsız* ve *egemen* olmayan bir devlet statüsünde değildir.

Bir diğer konusu ise Kıbrıs'ın tarihine bakıldığında Garanti Antlaşması'nın oldukça gerekli olduğu kabul edilmektedir. Ada'da sosyal yapı itibarı ile farklı toplumlar olduğundan, self-determinasyon hakkında bazı sınırlamaların getirilmesi gayet normaldir. Çünkü herhangi bir topluma bu hak verilirse, diğer toplum baskı altında tutulmasına neden olabileceği içindir ki, bu hakkın uygulanmasında bazı kısıtlamalara gidilmiştir (Sureda, 1973:271). Dolayısıyla Garanti Antlaşması'nda da ifade edilen '*müdahale hakkı*' (Necatigil, 1998:124) bu gerçeklere dayandırılmaktadır. Aslında bir anlaşmada '*müdahale hakkının*' bulunması, bir devletin başka bir devletin geleceğini *etkileme* veya *değiştirme* gibi faaliyete girmesini engellemek içindir. Yani Yunanistan'ın veya Türkiye'nin, Kıbrıs'ı ilhak etmesi, bir şekilde engellenmek istenmiştir. Bu yüzden uluslararası hukukun '*a jus cogens*' kuralının (Necatigil, 1998:124) uygulanması gerekmiştir. Bu kural, uluslararası hukukun genel ve kesin prensiplerinden birisidir ve saygı gösterilmesi de gereklidir. Bununla beraber '*müdahale hakkı*', bazı yeni düzenlemelerin getirilmesiyle birlikte güvenlik sorununu da beraberinde getirmiştir. Aslında bu, istisnai bir durumdur. Bu yüzden Kıbrıs içinde de var olan, fakat farklı egemen toplumların her birine, *self-determinasyon* hakkının uygulanması gerekecektir (Moore, 1969:337-338; Ronzitti, 1985:134).

Ayrıca uluslararası garantiler, Kıbrıs Anayasası'nın değişmez temel hükümleridirler. Hatta bu, Anayasa'nın genel karakteristik özelliği de olduğu söylenebilir (Necatigil, 1998:125). Aslında bütün bunlar, "*self-determinasyon hakkının uygulamadaki geçersizliğini*" (Ronzitti, 1985:133-134) ortaya koyduğunu düşünmek büyük bir hatadır.

Bu sırada Ada'daki toplumların savunma sistemleri, birbirine karşı tehditkâr bir boyut kazanmıştır. Bu yönü ile Kıbrıs Türk enklavları, Türk savunma sisteminin bir parçasıyken, Kıbrıs'ın Rum kontrolü altındaki topraklar da Yunan savunma sisteminin bir parçası altındadır. Özellikle Makarios, Rum Millî Muhafız Ordusu'nun komutasını Yunan ordusunun muvazzaf subaylarının (Stavrinides, 1975:68) emrine vermesiyle, ciddi bir hata yapmıştır. Bu hata nedeniyle Kıbrıslı Türkler, Rum toplumuna olan

güvenlerini daha da kaybetmişlerdir. Kaldı ki bu durumun, toplumları *ayıran* unsurlar üzerinde ortak bir payda oluşturduğu da görülmüştür. Daha genel bir deyişle Kıbrıslı Rumlar ve Türkler, her biri başka bir ülkenin savunma sisteminin bir parçası olan iki ayrı oluşuma bölününce, kendi anlaşmazlıklarını çözmek için herhangi bir çaba içerisinde girmemişlerdir. Ancak Rumlar, taktik değiştirerek garantör devletlerden Türkiye'yi suçlar bir tutum takınmıştır. Ne var ki esas problem, garantör devletlerden kaynaklanmamaktadır. Özellikle Türkiye, her vesileyle 1960'ta yürürlüğe giren anlaşmaların devamından yana olduğunu belirtmiştir.

Bunun üzerine Makarios, Kıbrıs'ı bütün garantörlerden arındıracak bir çözümü savunmuştur. Çünkü Makarios'a göre takviye edilmiş bir BM *Barış Gücü*, garantör ülkelerin yerini alabilecektir (İnönü..., 1964:4; Denktaş, 1996a:6). Hâlbuki Kıbrıs'ta garanti sistemi olmasaydı, Türk tarafının herhangi bir ortaklık cumhuriyetini kabul etmeyeceği açıktır. Çünkü onlar, Makarios'un ilk fırsatta bu ortaklık cumhuriyetini ortadan kaldıracağına inanmaktadırlar. Bu sırada İngiliz Yüksek Komiserliği'nden Pickard adından bir görevli, Londra'ya Ocak 1964'de gönderdiği raporda belirttiği gibi "*Makarios'un verdiği güvenceler, daha önce verdiği güvenceler kadar değersiz*" (Denktaş, 1996a:11) olduğunu ifade etmiştir.

Aslında Makarios'un gerçek emelleri konusunda İngiliz ve Amerikan diplomatları haberdardırlar. Onlar "*Makarios, anlaşmaları feshetmek istiyordu; böylece kendisi Kıbrıslı Türkleri imha ederken, Türkiye'nin müdahale etme hakkı olmayacaktı*" (Feyzioğlu ve Ertekün, 1987:17; Denktaş, 1996a:11; İsmail, 1998:307) demektedirler. Hatta zamanın Amerikan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Ball, hatıratında şu ifadeye yer vermiştir: "*Rumlar Ada'da bir Barış Gücü bulunmasını istemiyorlar, sadece Kıbrıslı Türkleri öldürmek için serbest kalmak istiyorlardı*" (Ball, 1982:341-347) şeklindeki sözleri dikkat çekicidir. Daha sonra Makarios ile yaptığı bir görüşmede Ball, "*dünya, eli kolu bağlı durarak, bu güzel adayı, sizin özel mezbahanız hâline dönüştürmenize izin vermeyeceğini*" (Ball, 1982:159) belirtmiştir. Ancak Yunanistan, BM, İngiltere ve Afro-Asyalıların (İsmail, 1998:307) Türk müdahalesini engelleyeceğine inanan Makarios, yasa ve ilgili anlaşmaları hiçe sayarak,* Kıbrıs'ı Enosis yolunda bir sıçrama tahtası olarak kullanmak istemiştir.

Bunun üzerine Türkiye, Garanti Antlaşması'ndaki müdahale hakkına dayanarak, 1964'de Erenköy'e uçaklarını göndermiş ve oradaki Türkleri mutlak ölümden kurtarmıştır. Ardından 1967'de ağırlığını koyarak, Rum-Yunan birliği tarafından işgal edilen Geçitkale-Boğaziçi** köylerinin boşaltılmasını ve işgalci 12 bin (İsmail, 1998:436) Yunan askerinin geri çekilmesini sağlamıştır. 1974'de ise Türkiye, Ada'ya müdahale ederek, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını önlemiştir.

Bugün toplumlararası görüşmeler sürerken, Rum liderliği birinci hedef olarak Enosis'e engel gördüğü Türkiye'nin garantörlüğünü kaldırmak veya sulandırarak etkisizleştirmek istemektedir. Bu amaçla garantörlük kalsa bile, Ada'da Türk askerinin

* Her iki toplumda muhalif sesler çıksa da bunların etkinliği oldukça azdır. Ayrıca muhalif kişilere karşı ciddi bir hoşnutsuzluk olduğu da bilinmektedir.
Makarios, Kıbrıs Anayasası'nı değiştirerek, devletin Rum toplumunun istekleri doğrultusunda çalışmasını istemiştir. Bunun için bkz... Karayannis, 1965:17; Berkay, 1996:4; Asmussen, 2000:123.

kalmamasını, Türkiye'nin tek yanlı müdahale hakkı olmamasını ve müdahaleye, ancak BM Güvenlik Konseyi'nin, AGİT'in, NATO'nun veya AB'nin karar vermesini istemekte veya çokuluslu bir garantörlüğü arzulamaktadır.

Türk halkı ise Türkiye'nin *etkin* ve *fiilî* garantörlüğünden yanadır. *Etkin garantiden* kastedilen '*tek yanlı*' müdahale hakkının devamı ve *fiilî garantiden* kastedilen de Ada'da, Türk halkının güvenlik gereksinimlerine yanıt verecek miktarda '*Türk askerinin*' bulunmasıdır (İsmail, 1998:436). Bilindiği gibi bu sayı 950 Rum ve 650 Türk'tür. Şimdiki durumda Kıbrıslı Türkler, bu sayının daha da artırılmasını istemektedirler. Nitekim çeşitli zamanlarda yapılan kamuoyu araştırmalarında, Türk halkının büyük bir çoğunluğu "*Türkiye'nin etkin ve fiilî garantörlüğünden*" (İsmail, 1992:231; İsmail, 1998:436) yanadırlar.

2.2. Türkiye'nin 1974 Müdahalesinin Hukukî Özellikleri:

Müdahalenin en son biçimi, bir ülkedeki ihtilalcilere karşı, devlet otoritesini korumak veya bu otoriteyi yıkmak için iyi donatılmış düzenli askerî güçlerin kullanılmasıdır (Gönlübol, 1993:176). Bu güçler, zamanla çoğaltılarak, tıpkı ABD'nin 1963 yılından sonra Vietnam'da yaptığı gibi, büyük orduların kurulmasına dek gidebilmektedir. Bir rejimi ayakta tutabilmek veya bir ülkedeki ihtilâli bastırmak için yapılan bu tür girişimler, genellikle *aniden* ve *kriz* sırasında gerçekleştirilmektedirler. *Aniden* yapılan müdahale ile bir rejimi yıkmak konusunda, yakın geçmişteki en iyi örneklerden birisi Sovyetler Birliği'nin, Varşova Paktı'nın bazı üyeleri ile birlikte, 1968 yılında Çekoslovakya'yı istila etmesidir. Sovyet bloğunun Çekoslovakya'daki bu girişimi, ABD'nin Güney Doğu Asya'da uygulamaya çalıştığı '*domino kuramı*' (Gönlübol, 1993:177) ile aynı nedene dayanmaktadır.

ABD'nin 1965 yılında Dominik Cumhuriyeti'ne karşı giriştiği hareket, Küba Başkanı Fidel Castro'nun Karaip Denizi'nde uygulamaya çalıştığı '*domino kuramının*' etkilerinden, bu devleti '*korumak*' amacıyla yapılmıştır. Dolayısıyla bu örneklerde de görüleceği gibi, askerî müdahaleler hem *düşman*, hem de *dost* devletlere karşı yapılabilmektedir. Hatta çoğu zaman *gerçek* veya *hayali* bir ihtilâle karşı da devletler, korunabilmektedir (Gönlübol, 1993:177).

Hâl böyle olunca güvenlik, devletlerin en çok önem verdiği konulardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla hiçbir devlet, bu konuda öteki devletin '*iyi niyetine*' veya '*kuru sözlerine*' (Gönlübol, 1993:179) itibar etmesi beklenemez. Kaldı ki her devlet, kendi savunmasını güçlendirebilmek için askerî hazırlığını ve öteki güç öğelerini, en üst düzeyde tutmaya özen göstermek zorundadır.

Her şeyden önce Üçüncü Dünya Ülkeleri arasında '*müdahale ve garantörlük*' anlaşmaları, sömürgecilik döneminin uzantısı veya kalıntısı özelliğindeki anlaşmalar olarak görülmektedirler (Karaosmanoğlu, 1975:14-15). Bu anlamdan hareketle müdahale anlaşmaları, hem müzakere biçimleri hem de içerikleri bakımından '*sömürgecilik dönemine*' (Hasgüler, 1998:21) ait terminolojiye bağlıdırlar. Aslında bu tür anlaşmalar,

bağımsızlığa kavuşmanın bedeli olarak değerlendirilmektedirler. Bu yönü ile müdahale anlaşmaları, bir bakıma *eşitsizliği* ifade etmektedirler (Karaosmanoğlu, 1975:15).

Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tezlerinin Üçüncü Dünya Ülkeleri tarafından kabul görmemesinin en temel nedenlerinden birisi de dış müdahale yoluyla Kıbrıs'ın *egemenliğini* ve *toprak bütünlüğünü* ihlâl etmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Aslında Üçüncü Dünya Ülkelerinin etkili teşkilâtlarından '*Bağlantısızlar Hareketi*', garanti anlaşmalarını BM anlaşmalarına aykırı, anti-demokratik ve geçersiz sayma eğilimindedirler (Zweig, 1991:46). Dolayısıyla bu yaklaşımının gereği olarak Kıbrıs meselesinde, tam egemen ve bağımsız halkların hareketi için önemli bir duyarlılık noktası olması gayet normaldir. Aslında bu görüşü, uzun yıllardır Yunanistan da savunmaktadır. Ama Yunanistan'ın ka'le almadığı bir durum daha vardır. Yunanistan, 1960 rejimine göre, Kıbrıslı Türklerin de garantörüdür. Ancak Yunanistan, bunun tam tersi bir davranış metodu geliştirmiştir. Türkiye'nin hem *Kıbrıslı Rumların*, hem de *Kıbrıslı Türklerin* garantörü olduğu gibi, Yunanistan da her iki toplumun garantörü olduğu unutulmamalıdır (Hasgüler, 1998:171). Lakin günün sonunda Yunanistan, kendi hesabına geldiği gibi hareket etmiş ve garantörlük '*misyonunu*' fiilen zedelemiştir. Çünkü Yunanistan'ın Kıbrıs'a yönelik 1970'ten 1974'e kadarki eylemleri, fiilî olarak garantörlük süjesini yaralamıştır. Şöyle ki:

Yunanistan'ın Kıbrıs'ta mevcut yönetimine karşı birinci operasyonu, 1970'de başarısız bir şekilde sona ermiştir. Bu operasyonun adı '*Ermis*'tir (Unknown Aspects..., 1992:91). Operasyonu düzenleyen Yunan Albayı Dimitrios Papapostolu'dur. Makarios'a karşı düzenlenen bu operasyonda İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis de Yunanların yanında yer almıştır.

Mevcut yönetimine karşı ikinci operasyon, '*Ermis Plânı*'na göre Yunan subayların kontrolü altıda bulunan '*Rum Millî Muhafız Ordusu*', Makarios'a karşı suikast düzenleyerek, onu öldürmeyi teşebbüs etmiştir. Yerine de Polikarpos Yorgacis'i getirmek istemişlerdir. Bunu gerçekleştirmek için de Yunan ajanlarından iki kişi, 8 Mart 1970'de Makarios'un helikopterine Başkanlık Sarayı'nın karşısındaki bir binanın çatısından ateş açarak, helikopterini düşürerek öldürmeye çalışmışlardır. Ancak Makarios, ölümden kıl payı kurtulmuştur (Unknown Aspects..., 1992:91).

Üçüncü operasyonu ise EOKA'nın lideri General Grivas tarafından düzenlenmiştir. Operasyonun adı '*Örümcek*'tir (Unknown Aspects..., 1992:91). Makarios'u öldürme görevi, Yüzbaşı Loizos Hristodulidis'e (Unknown Aspects..., 1992:91) verilmiştir. Operasyon, Rum Millî Muhafız Ordusu'nun istihbarat birimince plânlanmış ve 14-15 Şubat 1972 gecesi gerçekleştirilmesi plânlanmıştır (Unknown Aspects..., 1992:92). Ancak Makarios'a suikastın planlandığı gece, ABD aleyhine büyük bir gösteri düzenlendiğinden, halk sokaklara dökülmüş ve operasyon, ileri bir tarihe ertelenmiştir.

Makarios yönetimine karşı dördüncü operasyon ise '*Apollon*' (Unknown Aspects..., 1992:92) adını taşımaktadır. Bu operasyon, yine General Grivas tarafından

yönetilmektedir. 1974 Şubat ayında planlanan darbenin* gerçekleştirme tarihi, 16/20 Temmuz 1974 olarak kararlaştırılmıştır. Hazırlanan plâna göre EOKA-B ile Rum Millî Muhafız Ordusu'nun bazı birlikleriyle birlikte, 8-10 bin kişilik yedek askerî kuvvet de görev alacaktır. Polise ait silah depolarına baskın yapılarak, silahlara el konulacak ve bunlar, sivil EOKA'cılara dağıtılacaktır. Operasyon, iki ayrı kısımdan oluşmaktadır. Birincisi '*Yıldırım*', ikincisi ise '*Deprem*' (Unknown Aspects..., 1992:92) kod adını taşımaktadır. Bu operasyona paralel olarak Askerî Polis Şefi Tuğgeneral Yoannidis'in, Atina'da askerî yönetimin lideri Albay Yorgo Papadopulos'a karşı bir darbe girişiminde bulunması da kararlaştırılmıştır. Tasarlandığı gibi Yoannidis, Yunanistan'da Papadopulos'u devirmiş, ancak Yunan Deniz Kuvvetlerinin bir bölümünün askerî yönetime karşı ayaklanması yüzünden, Kıbrıs'taki darbe bir kez daha başarısızlığa uğramıştır (Unknown Aspects..., 1992:92).

Bunun üzerine Kıbrıs'taki Yunan askerlerinin Makarios'a karşı düzenledikleri beşinci operasyon ise 15 Temmuz 1974'de gerçekleştirilen ve '*Apollon*' adını taşıyan plandır (Unknown Aspects..., 1992:92). '*Enosis*' amacıyla yapılan bu darbede, Makarios kaçarak hayatını kurtarmış, Yunan subaylar tarafından yönlendirilen EOKA'cı militarist gruplar ise çok sayıda Makarios taraftarını öldürmüşlerdir (Unknown Aspects..., 1992:92). Bilindiği kadarıyla Makarios'a karşı operasyonlar düzenlemek amacıyla, Yunan Genelkurmayı'nın içinde '*K*' (Unknown Aspects..., 1992:92) adında gizli bir bölüm dahi kurulmuştur. Dolayısıyla Yunanistan'ın bütün bu askerî ve siyasî operasyonlardan sonra Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal ettiğini söylemesi doğru bir yaklaşım değildir.

Kaldı ki o dönemde Başpiskopos Makarios'un, Kıbrıs'ta Yunan cuntasının faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlığı 2 Temmuz 1974 tarihinde Yunan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e gönderdiği mektuptan da anlaşılmaktadır. Makarios mektubunda:

> "*Yunan Kurmay Subayları tarafından doldurulan ve kontrol edilen Rum Millî Muhafız Ordusu, başlangıçtan beri EOKA-B'ye eleman ve malzeme temin eden bir kuruluştur.*
>
> *... EOKA-B'nin kanun dışı faaliyetlerini destekleyen ve Atina tarafından maddî açıdan yardım gören muhalefet yayın organları, 2. Genelkurmay Dairesi ve Kıbrıs'taki Yunan Millî İstihbarat Servisi tarafından idare edilip direktif almaktadırlar*" (Makrides, 1977:175-175; Halley, 1985:12-13) diyerek Yunanistan'ı suçlamıştır.

Bunun üzerine Yunan cuntası ile EOKA-B taraftarları müşterek hareket ederek, 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a karşı hükûmet darbesi yapmışlardır. Böylece Ada'da '*Kıbrıs Helen Cumhuriyeti*' kurularak, *fiilî Enosis* gerçekleştirilmiştir. Ancak Makarios, 19 Temmuz 1974'te BM Güvenlik Konseyi'nde bir konuşma yaparak, Yunanistan'ın

* 5 Mayıs 1964 tarihinde Kıbrıs konusunda TBMM yapılan genel görüşme sırasında Başbakan İsmet İnönü, Türkiye, Kıbrıs Hükümeti nezdinde 13 Şubat 1962'den 1963 Aralık ayı başına kadar 14 defa, Yunan Hükümeti nezdinde ise 1960'tan 1963 Aralığın son haftasına kadar 11 defa teşebbüs yaptığını belirtmiştir. Ayrıca 1962'den 1963 Aralık sonuna kadar İngiltere Hükümeti nezdinde de 5 defa şikâyet yapıldığı ifade edilmiştir. Bunun için bkz... İnönü..., 1964:4.

Ada'daki durumunu özetlemiştir. Buna göre Makarios:

> "*Yunanistan'daki askerî rejim, Kıbrıs'ın bağımsızlığına aldırış etmeksizin çiğnedi. Yunan cuntası, diktatörlüğünü Kıbrıs'a kadar uzattı. Hükûmetinden aldığı direktif üzerine Yunan Elçisi, beni ziyaret ederek Millî Muhafız Ordu'sunun sayıca azaltılması veya Yunan subaylarının geri çağrılmasının Kıbrıs savunmasını Türkiye'den gelecek tehlikeye karşı zayıflatacağını söyledi.*
>
> *Bu fikir, her ne kadar mantıklı göründü ise de inandırıcı değildi. Çünkü bu iddianın ardında gizli başka emellerin var olduğunu biliyordum. Gelişmelerden anlaşıldığına göre Türkiye'den gelecek bir tehlikenin, onlardan gelecek tehlikeden daha az olduğu görüşünde olduğumu elçiye bildirdim. Şimdi de korkularımın doğru olduğu da ispat edildi*" (Denktaş, 1996b:71) demiştir.

Buna rağmen Yunanistan, Ada'daki silahlı saldırıların '*Kıbrıslı Rumların iç meselesi*' olduğunu iddia etmiştir. Hâlbuki darbe, Kıbrıslı Rumların bir iç meselesi olmaktan çok uzaktır. Açıkça bu durum, Ada'ya dışarıdan yapılan bir istiladır. Hatta Makarios, "*Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve bütünlüğü, bariz ve çirkin bir şekilde çiğnendiğine*" (Akkurt, 1997:68) dair ciddi bir tespitte de bulunmuştur. Zaten İttifak Antlaşması çerçevesinde Kıbrıs'ta bulunan 950 subay ve askerden oluşan Yunan birliğinin, Kıbrıs'taki siyasal rejimin yıkılmasında oldukça önemli bir rol oynadığı da bilinmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Makarios:

> "*Eğer darbeyi gerçekleştirenler Yunan subayları değil ise Yunan uçaklarının Kıbrıs'a geceleyin sivil giyinmiş asker getirip, Yunanistan'a ölü veya yaralıları geri götürmesi nasıl izah edilebilir? Hiç şüphe yoktur ki darbe, Yunan Cuntası tarafından gerçekleştirilmiştir.*
>
> *Darbe, çok büyük ölçüde kan akıtmış ve çok sayıda insan hayatına mal olmuştur. Bu bir istiladır ve bu istila, Kıbrıs'ta Yunan subayları kaldığı sürece devam etmektedir. Söz konusu Yunan subayları kendi inisiyatifleri ile değil, Atina'dan aldıkları talimat üzerine hareket etmektedirler.*
>
> *Yunan subaylarını, Millî Muhafız Ordusu'na davet edenin Kıbrıs Hükûmeti olduğu söylenebilir. Üzülerek söylemek isterim ki, Yunan subaylarına bu kadar itimat edip güvenmiş olmam, benim için bir hatadır. Adamlar bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunmasına yardımcı olacaklarına, saldıran kendileri olmuştur.*
>
> *Eğer bu durum, kısa bir müddet için bile önlenmez ve devam ederse, Kıbrıs için devamlı bir anomali olmaya devam edecek ve etkileri çok ciddi ve büyük çapta olacaktır. Kıbrıs'ta gelişen olaylar bir içişleri olarak nitelendirilemez. Kıbrıs'taki Türkler de bundan etkilenmektedirler. Cuntanın darbesi, bir işgaldir ve bunun sonuçlarından Rum ve Türk, tüm Kıbrıslılar zarar görmektedirler*" şeklinde konuşmuştur (Akkurt, 1997:679).

Bunu üzerine Türkiye, İngiliz hükümetine "*Ada'daki Yunan askerlerine karşı birlikte müdahale etme*" (Asmussen, 2000:122) teklifinde bulunmuştur. Lakin İngilizler bunu kabul etmemişlerdir.* Dışişleri Bakanı James Callaghen, durumun *haklı* ve *hukuki*olduğunu (Report from The Select Committee..., 1976:64), fakat politik olarak "*yanlış*" (Report from The Select Committee..., 1976:64) bir tercih olduğunu belirtmiştir.

Bunun üzerine Türkiye, 15 Temmuz 1974'te Albaylar Cuntası'nın Kıbrıs'ta yaptığı darbeyle, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü ve Kıbrıslı Türklerin hayatını korumak gayesiyle müdahale etmiştir. Clogg'un da ifade ettiği gibi, Albaylar Cuntası, '*Türkiye Ada'ya müdahale etmeseydi, acaba günümüze kadar Kıbrıs'tan çekilir miydi?*' sorusu, hipotetik bir soru olarak her zaman için karşımızda duracaktır. Bu soru çok önemlidir. Muhtemeldir ki Yunan Cuntası çekilmeyecek (Clogg, 1997:125; Hasgüler, 1998:123) ve Kıbrıslı Rumlar da "*Cuntacıları Ada'dan çıkartamayacaklardır*" (Clogg, 1997:125). Dolayısıyla Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini, bu minval çerçevesinde değerlendirmek gerekecektir.

Aslında 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı, Rum toplumu içinde süregelen siyasi görüş farklılıklarını ve bu farklılıklarından dolayı darbecilerin sürdürdüğü katliamları bir ölçüde durdurmuş, binlerce insanın katledilmesini önlemiştir. Bu durumu, Papaz Papatsos şu şekilde özetlemiştir:

> "*Söylemesi çok zor; ama Türk müdahalesinin acımasızca birbirimizi öldürdüğümüz savaştan bizi koruduğu bir gerçektir. Nikhos Sampson rejimi, Makarios taraftarı olanların listesini hazırlamış ve bunların hepsini öldürmeye çalışmıştır*" (Alçıtepe, 1998:15).

DİKO milletvekili ve eğitim eski bakanı Kastellis'in karısı Rina Kastellis'in '*Refugee in My Homeland*' adlı kitabında "*Biz bu işin kardeş katline varabileceğine inanmamıştık*" (Kastellis, 1981:123) demesi, kitabının bir başka yerinde ise "*Başkanlık sarayı imha edildi. Amaç da binanın yağma edildiğini gizlemekti. Başpiskoposluk'taki sanat eserleri, Yunan cuntasının uşakları, tarafından soyulmuştu. Tanrım! Herkes dehşetten donakalmıştı. Bu insanlar için hiçbir şey kutsal değildi. Bir de Yunanlıyım diyorlar. Eğer onlar Yunanlı ise bizim su sıfatı kullanmamamız gerek*" (Kastellis, 1981:125) şeklindeki tespitleri dikkat çekicidir. Aynı yazar, kitabının bir başka yerinde ise "*kimileri, Türkiye müdahale etsin diye, Tanrı'ya yalvarıyordu. Hatta Türkiye'nin müdahalesini tercih ediyordu*" (Kastellis, 1981:179) şeklindeki sözleri, yaşanılanların ne kadar acı olduğunu göstermektedir.

Lefkoşa Circo Lisesi Müdiresi Uranlu Kokkinou, "*çıkarma günü biz tutuklu idik. Türk paraşütçülerinin inişlerini Lefkoşa Merkezi Cezaevi'nin penceresinden izliyorduk.*

* Makarios'un anayasayı ihlal etmesi ile ilgili olarak ABD Kıbrıs İşleri Şube Müdürü Mr. Coon, Cumhurbaşkanı Muavini Müsteşarı Cemal Müftüzade'ye *"Bu durum, Makarios'un anayasayı ilk ihlali değildir"* demesi dikkat çekicidir. Bunun için bkz... "Sayın Cemal Müftüzade Cumhurbaşkanı Muavini Müsteşarı Tutanağı – Washington", Tarih: 22.1.1963, Alaeddin Gülen'in Özel Arşivi.
Rum-Yunan birliklerinin yaptıkları saldırılarla ilgili bkz... Druşotis, 2006; Druşotis, 2007; Druşotis, 2008; Druşotis, 2010.

Söylemeye sıkılıyorum, ama onları görünce sevindiğimizi itiraf etmeliyim" (Alçıtepe, 1998:15) demektedir. Dolaysısıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a yaptığı askerî müdahale Kıbrıslı Türklere ve Rumlara gasp edilen yaşama hakkını yeniden geri vermiş denilebilir.

Bütün bunlar Türkiye'yi, Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunmayı zorunlu kılarken, yapılan müdahaleyi hukukun iki temeline dayandırmak mümkündür. Bunlar sırası ile şu şekilde ifade edilebilir:

1. Türkiye, askerî güç dahil her türlü vasıtayı kullanarak bölgedeki millî çıkarlarını ve anlaşmalardan doğan ahdî hukukunu koruma hakkına sahiptir.

2. Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile imzaladığı Garanti Antlaşmasının 4. maddesinin kendisine verdiği hakka dayanarak, tek başına Kıbrıs'a müdahale hakkını da elinde bulundurmaktadır.

Dolayısıyla Türk askerinin, aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek üzere adaya çıktığı söylenebilir:

1. Kıbrıs'ta, uluslararası anlaşmalarla kurulan ve Rum-Yunan ikilisinin millî hedefleri ile bozulmuş sosyal düzeni ve devlet idaresini yeniden kurmak,

2. Kıbrıs'ta Rum-Yunan cephesinin bozduğu barışı ve ortadan kaldırdığı huzuru yeniden tesis etmek,

3. Kıbrıs Türk halkını Rum-Yunan ikilisinin katliamından kurtarmak,

4. Zürih-Londra Antlaşmaları ile Garanti ve İttifak Antlaşmalarının, Kıbrıs Türk halkının güvence altına alınmasına ilişkin Türkiye'ye yüklediği yükümlülükleri yerine getirmek ve Kıbrıs Türk halkını, Kıbrıs'ta kendi evinin efendisi olarak, şerefi ve haysiyeti ile her türlü Rum ve Yunan tehdidi ile tehlikesinden uzak olarak huzur ve refah içerisinde yaşamalarını sağlamak, (Atun, 1993a:20).

5. Uluslararası anlaşmalarla Kıbrıs'ta ve Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan hassas dengenin Yunanistan lehine bozulmasını önlemek ve bu bölgede bozulan istikrarı yeniden kurup devam ettirmek,

6. Kıbrıs adasının, Yunanistan'ın egemenliği altına girmesine kesin bir şekilde mani olmak,

7. Kıbrıs meselesinin, tarafların rızası ile hakkaniyete dayalı, kalıcı ve işlerliği olan bir çözüme kavuşturulmasına yardımcı olmaktır (Atun, 1993b:20).

Yukarıdaki nedenler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'yi '*işgalci*' olarak gösteren görüşler, tutarlı bir dayanaktan yoksundur. Rum-Yunan ikilisinin, Kıbrıs meselesinde takındığı tavır, tecavüz niteliğinde olup, Türkiye'nin müdahalesi için meşru bir gerekçedir.

Aslında 1974 Barış Harekâtı, her ne kadar Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan tarafından, hukuk dışı olarak kabul ediliyorsa da bu harekâtın hukuki dayanağı, Garanti

Antlaşması'nın 4/2. maddesidir. Bilindiği gibi Kıbrıs'taki Türk toplumunun varlığını, eşitliğini ve devlet idaresindeki ortaklığını teyit eden ve anlaşmalarla oluşturulan mevcut status-quo'yu korumak ve garanti etmek temel amaç olmuştur. Garanti Antlaşması ve onun bu hükümleri arasında status-quo'nun bozulmasına karşın, müşterek veya anlaşarak hareket etmenin mümkün olmadığı hâllerde, garantör devletten her birine, uluslararası anlaşmalarla ihdâs edilen nizâmı, tekrar kurmak amacıyla harekete geçme hakkı vermektedir.

Kaldı ki bu harekâtın *yasallığı*, kimsenin inkâr edemeyeceği 1960 Garanti Antlaşması'ndan kaynaklanmakta, *haklılığı* ise Kıbrıs Türküne karşı uygulamaya konan, toplu imha planları ve bunun en açık bir kanıtı olan Muratağa, Atlılar, Sandallar (Ertekün, 1985:21; Cerrahoğlu, 1998:39) ve daha nice Türk köylerindeki toplu mezarlardır.

Bu yüzden Garanti Antlaşması, Kıbrıslı Rumlar tarafından '*lanetlenmiş*' (Dodd, 1998:81) bir olgudur. Rumlara göre bu anlaşma, BM Anlaşması ile doğrudan çelişmektedir. Özellikle 1974'teki Türkiye'nin müdahalesi, BM Anlaşması'nın 2 (1) maddesine göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin *eşit egemenlik* ilkesine ters düşmektedir. Rumlara göre bu durum, bu maddenin açıkça ihlâlidir (Hunt, 1980:11; Dodd, 1998:81).

İkinci olarak BM Anlaşması, bir devlet bir başka devleti *güç kullanma* veya *cebir yoluyla* tehdit etmeyi yasaklamaktadır (Dugard, 1987:25; Grant, 1999:130-131). Bu durum Kıbrıs'ın İngiliz eski Yüksek Komiseri Sir David Hunt'un, Garanti Anlamasının 4. maddesi, garantörlerin "*kuvvet kullanma yetkisinin olmadığını*" (Hunt, 1980:11) iddia etmekle eşdeğerdir.

Aynı görüşü Yunanistan da savunmaktadır. Yunanistan'ın görüşüne göre Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinin 2. fıkrası, garantör konumundaki devletlere Kıbrıs'a müdahale hakkı tanımamaktadır (Tülümen, 1998:63). Konuyla ilgili olarak Yunan Hükümet sözcüsü Kostopulos, "*Garanti Antlaşması'nın taraflara askerî müdahale hakkı tanıyıp tanımadığı hususunda görüşlerimiz farklıdır. Bu noktanın uluslararası adli bir merci tarafından aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir*" (Tülümen, 1998:71) görüşünü savunmaktadır. Hâlbuki darbeyi yapan Nikos Sampson bile Garanti Antlaşması uyarınca, iki toplumun tehlikeye girmesi hâlinde, "*garantör devletlerin üçünün veya ikisinin veya tek yanlı olarak birinin müdahale hakkı*"* olduğunu ifade etmiştir.

Kaldı ki Nikos Sampson, 17 Temmuz 1975 tarihli *The Cyprus Mail* gazetesinde yayımlanan bir yazısında, "*Türkiye müdahale etmeseydi, sadece Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmekle kalmayacaktım, aynı zamanda Türkleri de toptan imha edecektim*" (Alasya, 1987:58) diyerek bu görüşünü teyit etmiştir. Böylece Sampson, Türkiye'nin müdahale etmekte ne kadar haklı ve isabetli olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Nitekim Atina Temyiz Mahkemesi de 21 Mart 1979 tarihinde aldığı 2658/79 sayılı kararda "*Türkiye'nin müdahalesi Garanti Antlaşması'nın IV. maddesine göre yasaldır. Suçlu olan Cuntacı subaylardır*" (Alasya, 1987:59) demekle, bu tarihî gerçeği ve Türkiye'nin haklılığını tescil etmiştir.

Aslında bu oldukça çetrefilli bir konudur. BM Anlaşması'nın 2 (4) maddesine

* 1974 harekatıyla ilgili değerlendirmeler için bkz… Volkan, 2008:34.

göre '*kuvvet kullanma*' (Necatigil, 1998:125) yasaklanmışken, BM, bir devletin bir başka devletin siyasi bağımsızlığını veya toprak bütünlüğünü tehdit eder duruma girmesini men etmiştir. Kıbrıs Rum yönetimi de bunu delil göstererek, Türkiye'nin Garanti Antlaşması'na dayanarak yaptığı askerî müdahaleyi, BM Anlaşması'nın 2 (4) maddesinin ihlâli olarak değerlendirmiştir (Ehrlich, 1974:76-77).

Aslında toplumlararası görüşmelerin tekrar başladığı 2002 yılına kadar yukarıda adı geçen konular hep tartışma mevzusu olmuştur. Örneğin yapılan bir toplantıda, Klerides garanti konusuna değinerek bunun değiştirilmesini istemiştir. Denktaş, *millî garantiler* yerine *uluslararası garantilere* dayalı bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması düşünülüyorsa, bunun yürümeyeceğini ve Türkleri tatmin etmeyecek bir garantinin (Tülümen, 1998 159; Cerrahoğlu, 1998:42), ne kadar güçlü olursa olsun kabule şayan olmayacağını ifade etmiştir.

Daha sonraki gelişmeler göstermiştir ki, varılacak sonuç, bağımsızlık esasına dayanacağına göre bu bağımsızlık, Zürih'te olduğu gibi, hatta ondan daha iyi bir şekilde korunması gerekecektir. Bunun bir şekilde garantilenmediği takdirde, iç meseleler en iyi şekilde halledilse bile, Kıbrıs Türk toplumu böyle bir "*garantisiz*" (Denktaş, 1998:136) anlaşmayı imzalamakta imtina edecektir.

Zaten yapılan görüşmeler sırasında Kiprianu da Türklerin bir nevi garantiye ihtiyacı olduğunu teyit etmiştir. Fakat bunun Türkiye'nin veya Yunanistan'ın garantisi altında olmasını gereksiz görmüştür (Denktaş, 1998:287). Denktaş ise cevaben, BM garantisinden bahsediliyorsa bunun kabul edilemeyeceğini, garantinin kıymetini ancak garantiye ihtiyaç duyan tarafın takdir edeceğini, Kıbrıslı Türklere göre ise Türkiye'nin garantisini bertaraf eden bir anlaşmanın asla geçerli olmayacağını belirtmiştir.

Bunun üzerine yapılan müzakerelerde Kiprianu, "*sizi cidden Garanti Anlaşması denilen 'bits of paper'in mi kurtardığını zannediyorsunuz? Bir anlaşma olsa da olmasa da Türkiye size yardım etmeyecek midir?*" (Denktaş, 1998:287) diye sormuştur. Denktaş ise "*haklısın... Garanti Anlaşması olsa da olmasa da Türkiye bizi size ezdirtmez. Bu bir gerçektir. Fakat biz, imzalanan anlaşmalara 'bits of paper' gözü ile bakmadığımız içindir ki bu anlaşmaların bize göre psikolojik ve yasal bir önemi vardır. Bu anlaşmalar varken felakete uğramış ve ancak bunların verdiği yetkiye dayanarak alınan bazı tedbirlerle postu kurtarmış bir toplumdan böyle bir anlaşmadan vazgeçmesini beklemeniz oldukça yersiz değil midir?*" (Denktaş, 1998:287) diye cevap vermiştir.

Sonuç:

Kıbrıslı Rumların 1960 garanti sistemini değiştirmek için devam eden girişimleri, Kıbrıslı Türklere için güven vermemektedir. Çünkü Kıbrıslı Türkler, Rumların 1963 ile 1974 yılları arasında yaptıklarını, yeniden yapmamaları için tesis edilen bu sistemi,* değiştirmeyi göze alamamaktadırlar. Bundan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs'taki

* Ayrıca aynı bilgi bkz... The Times, 17 July 1974, s. 17.

toplumların geleceği, garanti sisteminin güvenilirliğine bağlıdır.* Bundan da anlaşılıyor ki Kıbrıs'ta halen daha bir *iç tehditle* karşı karşıyadır. Kaldı ki bu durumun, kısa bir süre içinde de değişmesi beklenmemektedir. Dolayısıyla toplumların, geleceklerini belirsiz bir garanti sistemine emanet etmesi düşünülemez.

Aslında bütün bunlar, iki toplumu daha temkinli olmaya ve garanti sistemini daha da güçlendirmeye itmektedir.** Ancak Kıbrıs Türk halkından, yeni bir garanti sisteminin savunulması ve bunun kabul edilmesi istenemez.

Eğer Kıbrıs'taki birliktelik, gelecekteki bir çözümün özünü teşkil edecekse, 1960 garanti sisteminin "*işlemediği için değişmesi gerektiği*"*** fikrine dayandırılmamalıdır. Bu sistem, tam olarak Kıbrıslı Rumların 1963-74 yılları arasında yapmak istedikleri ve yaptıkları şeyleri engellemek için kurulmuştur. Dolayısıyla Kıbrıslı Rumlar tarafından Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nın tek yanlı müdahalesinin, Kıbrıs'a zarar verdiğini düşünmek doğru bir yaklaşım değildir.

Garanti Antlaşması konusunda, eğer taraf olanlar imza koyduğu anlaşmalar çerçevesinde hareket etseler idi, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi çerçevesinde herhangi bir müdahale gerekmeyecekti. Kıbrıslı Rumlar yalnızca iki toplumlu bir hükümeti çalıştırmamakla kalmadılar, buna ek olarak Garanti Antlaşması'nın güvence altına aldığı Türk toplumunu da imha etmeye kalkışmışlardır. Hatta Ada dahilinde güvenliği koruma ve anayasaya riayet etme yükümlülüğünü üstlenmişken, anayasayı "*ölmüş ve gömülmüş*"**** olarak ilân etmişlerdir. Dolayısıyla Garanti Antlaşması, Kıbrıslı Türkleri ortadan kaldırmasına veAdayı bir Rum Cumhuriyeti'ne dönüştürmesine engel oldu denebilir. Bütün bunlar göstermektedir ki, 1960 garanti sisteminin devamının Kıbrıslı Türkler için taviz verilmesi oldukça zor bir konudur.

Kıbrıs Rum tarafınca başlatılmış olan ve uluslararası garantiler sisteminin getirilmesine ilişkin tüm çalışmaların, mevcut garantiler sistemini sulandırmaya ve nihayette ortadan kaldırmaya yönelik olduğu görülmüştür.***** Kaldı ki Kıbrıs, Garanti ve İttifak Antlaşmalarının olmaması halinde, bugüne kadar Yunanistan tarafından kolonize edilmiş ve Türk nüfusunun, Ada'dan dışlanmış olacağı kuvvetle muhtemeldir.

Kaynakça:

Adams, T. W. ve Alvin J. Cotrell. **Kıbrıs'ta Komünizm**, Ankara Ticaret Odası Matbaası, Ankara, 1968.

Akbulut, İlhan. **Kuzey Kıbrıs Tarihi ve Tarihî Eserleri**, Girne, 1997.

Alasya, Halil Fikret. "Sen Sus Douglas Hurd", ***Tercüman Gazetesi***, (22 Eylül 1993), s. 12.

……. **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**, TKAE Yay., Ankara, 1987.

Albrecht, Peter – Jürgen. **North Cyprus A Travel Book**, A-N Graphics Ltd. Nicosia, 1994.

Alçıtepe, Mehmet Ali Galip. "Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Sonuçları Hakkında Bir Değerlendirme", ***Kıbrıs Mektubu Dergisi***, XI (Temmuz-Eylül 1998) 1, s. 14-15.

* Bununla ilgili olarak bkz... "Yorgo İliyades: Sampson'la Yapılan Röportaj", Kirikas Gazetesi, 31 Kasım 1986, s. 9-10; "Rum Basın Özetleri", Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Özel Arşivi, 31 Kasım 1986, s. 9-10.

"A Loose Translation of The Response by President Denktash to The Soviet Proposals", ***Kıbrıs Mektubu Dergisi***, (1987) 2, s. 42.

Altuğ, Yılmaz. "Kıbrıs Konusunda Rauf Denktaş'ın Dedikleri", ***Türkiye Gazetesi***, (21 Haziran 1997), s. 17.

American Foreign Policy, Current Documents IV-93 1964, Washington D.C. Department of State Publications, Washington, 1967.

Armaoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980**, 6. Baskı, TC İşbankası Yay., Ankara, 1989.

…….. **Kıbrıs Meselesi (1954-1959)**, Ankara, 1963.

Arsava, Ayşe Füsun. "1960 Kıbrıs Anlaşmalarının Hukukî Geçerliliği", **Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998**, Vol. II, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999, s. 555-560.

Asmussen, Jan. "The British Policy Towards Its Right as Guarantee Power to The Cyprus Republic", **Proceedings The Third International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000**, Vol. III, Easter Mediterranean University Center for Cyprus Studies Publications, Gazimağosa, (2000), s. 121-135.

Atun, Ali Fikret. "Türk Askeri Kıbrıs'ta-7", ***Kıbrıs Gazetesi***, (16 Mart 1993a), s. 20.

……. "Türk Askeri Kıbrıs'ta-8", ***Kıbrıs Gazetesi***, (17 Mart 1993b), s. 20.

Ausland, John C. and Hugh F. Richardson. "Crisis Management: Berlin, Cyprus and Laos", ***Foreign Affairs***, XLIV (January 1966) 2, s. 317-332.

Averoff, Evangelos. **Lost Opportunities - The Cyprus Question 1950-1963**, New York, 1983.

"Avrupa Birliği Komisyonu'nun Yayınladığı Raporun Kıbrıs'la İlgili Bölümüne İlişkin Açıklama", 6 Kasım 1998, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Yayını, Ajans – Türk Basımevi, Ankara, 1998.

Ball, George W. **The Past Has Another Pattern: Memoirs**, W.W. Norton and Company, New York, 1982.

Bayulken, Halûk. "Rate Changes in The World in General and Between East and West in Particular: Turk's and TRNC's Position", **Raif Rauf Denktaş Lecture Series**, Vol: I, Eastern Mediterranean University Press, Mağosa, (1991), s. 40-47.

Berkay, Tuğrul Hilmi. **Interviews of Michael Dekleris and Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı**, Lefkoşa, 1996.

Bitsios, Dimitri S. **Cyprus: The Vulnerable Republic**, 2nd ed., Thessaloniki, Greece: Institute for Balkan Studies, Salonica, 1975.

Bolukbasi, Suha. **Superpowers and The Third World: Turkish-American Relations and Cyprus**, University Press of America, New York, 1988.

Borowiec, Andrew. **The Mediterranean Feud**, Preager Published, New York, 1983.

Cerrahoğlu, Zehra Yalçınkaya. **Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İlke İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.

Clerides, Glafkos. **Cyprus: My Deposition**, Vol. IV, Alithia Publishing Co. Ltd., Nicosia, 1991.

Clogg, Richard. **Modern Yunanistan Tarihi**, Çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

"Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde

Zürih'te İmzalanan Zürih Anlaşması: Harold Macmillan - C. Karamanlis – Adnan Menderes", ***KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi***, Dosya: Zürih Anlaşması, Tarih: 19 Şubat 1959.

Crawshaw, Nancy. "British Year Book of International Law", ***International Law***, XLVIII (1976-1977) 93, s. 121-134.

Çağlayangil, İhsan Sabri. **Anılarım**, 3. Baskı, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1990.

Delicerırmak, Orbay. **Yerinden Yeller Esen Anayasa**, Lefkoşa, 1999.

Denktaş, Raif Rauf. "Kıbrıs Uyuşmazlığı Nedir? Türkiye Ne Yapmalıdır?", **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükûmetten Beklentiler**, Kıbrıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 12–23.

…….. **Dünü Bugünü Yarını ile Kıbrıs Davamız**, Lefkoşa, 1991.

…….. **Kıbrıs Meselesinde Son Durum**, Raif Denktaş Eğitim Vakfı Yayınları No: 2, Lefkoşa, 1996a.

…….. **Rauf Raif Denktaş'ın Hatıraları 1971-1972: Arşiv Belgeleri ve Notlarla O Günler**, Cilt VIII, Boğaziçi Yayınları, Bayrak Matbaası, İstanbul, 1998.

…….. **Letter of Cyprus**, Ministry of Foreign Affairs and Defence TRNC, Nicosia, 1996b.

Dodd, Clemenet H. **The Cyprus Imbroglio**, Huntingdon: The Eothen Press, London, 1998.

Druşotis, Makarios. **Cunta ve Kıbrıs 1967-1970 Köfünye Krizi, İki Suikast, Bir Cinayet**, Çev. Metin Bağrıaçık, Galeri Kültür Yayınları, Kitap Matbaacılık, Lefkoşa, 2010.

…….. **Karanlık Yön EOKA**, Çev. Öztürk Yıldırımbora, 2. Baskı, Galeri Kültür Yayınları, Kitap Matbaacılık, Lefkoşa, 2007.

…….. **Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme**, Çev. Ali Çarıkoğlu, Galeri Kültür Yayınları, Kitap Matbaacılık, Lefkoşa, 2008.

…….. **Kıbrıs 1970-1974 EOKA-B, Yunan Darbesi ve Türk İstilası**, Çev. Ali Çakıroğlu, Galeri Kültür Yayınları, Kitap Matbaacılık, Lefkoşa, 2006.

Dugard, John. **Recognition and United Nations**, Cambridge, 1987.

Duverger, Maurica. **Sociologie Politique**, Presses Universitaires de France, Paris, 1967.

Dünden Bugüne A. Mesut Yılmaz'ın Parlamento Konuşmaları 1984-1998, Derleyen: Veysel Atacan, İstanbul, 1999.

Ehrlich, Thomas. **International Crisis and The Role of Law: Cyprus: 1958-1967**, Oxford University Press, London, 1974.

Ersoy, Hamit. "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkiler", **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi – Bugün ve Yarın**, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER ve Ertan EFEGİL, Ankara, HD Yayıncılık ve Matbaacılık, 2001, s. 114-121.

Ersoy, Hülya. **Kıbrıs Sorunu (1571-1960) ve 1960 Çözümü**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1989.

Ertekün, Necati M. **Tarihi Perspektif İçerisinde Kıbrıs Sorunu**, 24-27 Şubat 1984 Girne Konferansı, Lefkoşa, 1985.

Fantis, Andreas. "The Letter of Krushcev", ***New York Times***, (8 February 1964), s. 2.

Feyzioğlu, Turhan and Necati M. ERTEKÜN, **The Crux of The Cyprus Question**, Lefkoşa, 1987.

Fırat, Melek M. **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1997.

Gazioğlu, Ahmet. **İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960)**, İstanbul, 1960.

…….. **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl (1958-1960) ENOSİS Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne – 3**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

Gibbons, Harry Scott. **The Genocide Files**, Charles Bravos Publishers, London, 1997.

Gönlübol, Mehmet (ed.). **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996.

Gönlübol, Mehmet ve Ömer Kürkçüoğlu. **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973**, 4. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.

Gönlübol, Mehmet. **Uluslararası Politika İlkeler – Kavramlar – Kurumlar**, 4. Baskı, Attila Kitabevi, Ankara, 1993.

Grant, Thomas D. **The Recognition of States**, Westport, 1999.

Gürel, Şükrü S. **Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993.

Gürün, Kamuran. **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.

Halley, Laurence, **Ancient Affections Ethnic Groups And Foreign Policy**, Published by Praeger Publishers, New York, 1985.

Hasgüler, Mehmet. **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim'in İflası**, Özgür Üniversite Yayınları, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998.

Hggins, Rosalyn. **The Development of International Law Through The Political Organs of The United Nations**, London, 1963.

……..... **United Nations Peace Keeping, Documents and Commentary**, IV Europe 1946-1979, Oxford, 1981.

Historic Resolutions on The Cyprus Question, TRNC Foreign and Defence Ministry Public Relation Office, Nicosia, 1997.

Human Rights and Cyprus, Part - I, Published by The Turkish Cypriots Human Rights Committee The Turkish Federated State of Cyprus, Nicosia, 1977.

Hunt, David. **Cyprus: A Study in International Relations**, The University of Edinburgh Press, London, 1980.

İlhan, Suat. **Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği**, TKAE Yayınları, Ankara, 1993.

İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivi: FO 371 / 136414 Toplantı Tutanağı.

İsmail, Sabahattin. **100 Sorunda Kıbrıs Sorunu**, Dilhan Ofset, Lefkoşa, 1992.

……. **Kıbrıs Üzerine Bildiriler**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayınları, Lefkoşa, 1998.

"İsmet İnönü: Kıbrıs Bizim Millî Davamızdır", ***Bayrak Gazetesi***, (9 Mayıs 1964), Sayı: 579, s. 4.

Jacovides, J. "The Cyprus Problem and The United Nations", Michael A. ATTALIDES (ed.), **Cyprus Reviewed: A Seminar on The Cyprus Problem**, Jus Cypri Association, Nicosia, 1966, s. 14-31.

Jones, Richard Wyn. "Message in A Bottle - Theory and Praxis in Critical Security Studies", ***Contemporary Security Policy***, VI (1998) 3, s. 287- 321.

Kapani, Münci. **Politika Bilimine Giriş**, 4. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1988.

Karaosmanoğlu, Ali L. "Üçüncü Dünya ve Kıbrıs: 'Self-Detennination' ve Garanti Antlaşmaları

Açısından Bir Değerlendirme", ***Dış Politika Dergisi***, V (1975) 2-3, s. 11-26.
Karayannis, George. "Hatıralarım", ***Ethnikos Kiryx Gazetesi*** (Atina), (13 Haziran 1965), s. 17.
Kastellis, Rina. **Refugee in My Homeland**, Nicosia, 1981.
Keesing's Contemporary Archives - 1959-1960, Vol: XII, New York, 1962.
Keesing's Contemporary Archives - 1963-1964, Vol: XIV, New York, 1964.
"Kıbrıs AB Dönemecinde 2: Kıbrıs Barış Harekâtı Kaçınılmazdı", ***Zaman Gazetesi***, (30 Mart 1998), s. 1.
"KKTC Cumhurbaşkanının 21 Mart 1998 Tarihinde BM Genel Sekreteri Diego Cordovez'i Kabulün Yaptığı Konuşma ile İlgili Görüşme Tutanağı", ***KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi***, Dosya: Görüşme Tutanakları, Tarih: 21 Mart 1998.
Klerk, F.W. De. "Yeni Binyılda Barışı Tehdit Eden Etmenler", ***TESEV Formu***, (Temmuz 2001), 1-8.
Kurşun, Zekeriya. "Buhran Yıllarında Kıbrıs'ın Durumu ve Rumların Adayı Yunanistan'a İlhâk Çabaları (1878-1914)", **Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998**, Vol. II, Eastern Mediterranean Univesity Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999, s. 1-8.
Laipson, Ellen B. **Cyprus: Status of U.N. Negotiations**, USA Foreign Affairs and National Defense Division – March 8, 1990, Washington, 1990a.
……..... **Cyprus: Turkish Cypriot Statehood and Prospects The Settlement**, USA Foreign Affairs and National Defense Division – May 4, 1984, The Library of Congress Congressional Research Service, Washington, 1990b.
Lasswell, Harold D. **Politics: Who Gets What, When, How?**, Meridian Books, Mc. Graw-Hill, New York, 1958.
Lipson, Leslie. **Politika Biliminin Temel Sorunları**, 2. Baskı, Çev.: Tuncer Karamustafaoğlu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978.
Makrides, Kyriacos C. **The Rise and Fall of The Cyprus Republic**, Yale University Press, New Haven, 1977.
Moore, John M. "The Control of Foreign Intervention in Internal Conflict", ***Virginia Journal of International Law***, IX (1969) 205, s. 307-346.
Moran, Michael. **Sovereignty Divided Essays on The International Dimensions of The Cyprus Problem**, CYREP, Nicosia, 1998.
Morgenthau, Hans J. **Uluslararası Politika**, Çev.: Baskın Oran ve Ünsal Oskay, Siyasî İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970.
Necatigil, Zaim M. **The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law**, Revised 2. Edition, Biddles Ltd Guildford and King's Lynn, Oxford University Press, London, 1998.
New York Times, 1 February 1964.
Oberling, Pierre. **The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus**, Columbia University Press, New York, 1982.
Papandreou, Andreas. **Democracy At Gunpoint: The Greek Front**, Andre Deutsch, London, 1970.
Patrick, Richard A. **Political Geography and The Cyprus Conflict: 1963-1971**, Department of Geography Publication Series No: 4, University Awterloo, Ontario-Canada, 1976.

Plumer, Fazıl. **The Cyprus Problem: Religious Tolerance and All That!**, Nicosia, 1988.

Reddaway, John. **Burdened with Cyprus - The British Connection**, Third Edition, Published by Rustem, Nicosia, 2001.

Report from The Select Committee on Cyprus Session 1975-1976, Ordered by The House of Commons to Be Printed, London, 1976.

Ronzitti, N. **Rescuing Nationals Abroad Through Military Coercion and Intervention on Grounds of Humanity**, Dordrecht, 1985.

"Rum Basın Özetleri", ***Türk Ajansı Kıbrıs [TAK] Özel Arşivi***, (31 Kasım 1986), s. 9-10.

Salih, Halil Ibrahim. **Cyprus: The Impact of Diverse Nationalism on A State**, University of Alabama Press, Alabama, 1978.

Sarıca, Murat. Erdoğan TEZİÇ ve Özer ESKİYURT. **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975.

"Sayın Cemal Müftüzade Cumhurbaşkanı Muavini Müsteşarının Görüşme Tutanağı – Washington", ***Alaeddin Gülen'in Özel Arşivi***, Dosya: Görüşme Tutanağı, Tarih: 22.1.1963.

Simtaş, Kamil Göksen. **Karanlık Dünyam**, Lefkoşa, 1998.

Sonyel, Salâhi Ramadan. **Cyprus and The Destruction of A Republic**, The Eothen Press, Huntington, 1997.

Soysal, İlhami. **Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Antlaşmaları**, TTK Yayınları, Ankara, 1965.

Sönmezoğlu, Faruk. **ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)**, Der Yayınları, İstanbul, 1995.

Stavrinides, Zenon. **The Cyprus Conflict – National Identity and Statehood**, Nicosia, 1975.

Stegenga, James A. **The UN Force In Cyprus**, Ohio State University Press, Columbus, 1968.

Stephens, Robert. **Cyprus A Place of Arms – Power Politics and Ethnic Conflict in The Eastern Mediterranean**, Pall Mall, London, 1966.

Stone, Leonard A. "Critical International Theories of International Relations and The Cyprus Problem", **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi (Bugün-Yarın)**, Editör: İrfan Kaya ÜLGER – Ertan EFEGİL, Ankara, 2001, s. 103-121.

Sureda, R. Rigo. **The Evolution of The Right to Self-determination: A Study of United Nations Practive**, Leyden, 1973.

Tamçelik, Soyalp. **Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM'nin 789 Kararına Göre)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.

"The Office of The British High Commissioner Nicosia-Cyprus", ***KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi***, Dosya: Secretary of The State for Commonwealth Affairs, Despatch No:17, Tarih: 17 December 1966.

The Times, 17 July 1974, s. 17.

Toluner, Sevin. **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yayınları, İstanbul, 1977.

Tornaritis, Criton G. **Constitutional and Legal Problems in The Republic of Cyprus**, Nicosia, 1968.

…….... **Cyprus and Its Constitutional and Other Legal Problem**, Nicosia, 1977.

Tülümen, Turgut. **Hayat Boyu Kıbrıs - Hatıra**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Belleteni, No: 1, Ankara, 1964.
Türkmen, İlter. "Avrupa Takvimi ve Kıbrıs-2", ***Hürriyet Gazetesi***, (15 Şubat 2001), s. 34.
Unknown Aspects of The Cyprus Reality, International Affairs Agency, Istanbul, 1992.
Uslu, Nasuh. **Türk – Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.
Volkan, D. Vamık. **Kıbrıs: Savaş ve Uyum Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi**, Çeviri: Berna Kılınçer, Everest Yayınları, İstanbul, 2008.
Yeni Kıbrıs Partisi (YKP) Programı, Lefkoşa, 1995.
"Yorgo İliyades: Sampson'la Yapılan Röportaj", ***Kirikas Gazetesi***, (31 Kasım 1986), s. 9-10.
Zweig, Stefan. **Yarının Tarihi**, Çev. Ahmet Cemal, Can Yayınları, İstanbul, 1991.

Özet

Kıbrıs'ta Kurulan Askeri İttifaklar ve Özellikleri

Bu araştırmada, güvenliği sağlamak için Kıbrıs'ta kurulan askerî ittifakların özellikleri ele alınmıştır. Bundan hareketle araştırmanın temel amacı, taraflar arasında '*yaşayabilir*' bir garanti sisteminin nasıl kurulacağını ve buna dair esasların neler olacağını göstermektir.

Kıbrıslı Rumlar, toplumlararası görüşmeler sürerken, birinci hedef olarak Türkiye'nin garantörlüğünü ortadan kaldırmak veya sulandırarak etkisizleştirmek istemektedirler. Bu amaçla Rumlar, garantörlük kalsa bile, adadaki Türk askerinin kalmamasını, Türkiye'nin tek yanlı müdahale hakkının olmamasını ve müdahaleye, ancak BM Güvenlik Konseyi'nin, AGİT'in, NATO'nun veya AB'nin karar vermesini istemekte veya *çok uluslu* bir garantörlük sistemini arzulamaktadırlar.

Türkler ise Türkiye'nin *etkin* ve *fiilî* garantörlüğünü savunmaktadırlar. Özellikle *etkin garantiden* kastedilen '*tek yanlı*' müdahale hakkının devamı, *fiilî garantiden* ise adada Türk halkının güvenlik gereksinimlerine yanıt verecek miktarda '*Türk askerinin*' bulundurulmasından söz edilmektedir.

Bundan da anlaşılmaktadır ki, Kıbrıs meselesinin çözümünde en önemli öğelerden birisi de *güvenliktir*. Ancak Kıbrıs meselesinde güvenlik öğesinin iki önemli boyutu vardır.

Bunlardan birisi Türkiye'nin *stratejik güvenliğinin*, ikicisi ise Kıbrıslı Türklerin *emniyetinin*, aynı zamanda Kıbrıslı Rumların *kaygılarının* tatmin edilmesidir. Türkiye için adanın tehdit oluşturmaması temel hedef olmuştur. Kıbrıslı Türkler için ise kendilerine karşı kuvvet kullanılması ve haklarının zorla elinden alınması gibi muhtemel tehlikelere karşı güvenliklerini sağlayacak fiilî garantilere ihtiyaç duymaktadırlar. Kıbrıslı Rumlar ise 1974 Harekâtı gibi bir harekâtla muhatap olmak

istememektedirler. Lakin şimdiye kadar yapılan toplumlararası müzakerelerde, güvenlik konusunda herhangi bir anlaşmaya varılmış değildir.

Bu gerçekten hareketle araştırma, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kuramsal olarak askerî ittifakların önemi belirtilmiştir. İkinci ve son bölümde ise Kıbrıs'taki *Garanti ve İttifak Antlaşmaları*'nın özellikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Garanti Anlaşması, İttifak Anlaşması, Askerî İttifaklar, NATO.

Abstract

Military Alliances Established in Cyprus and Their Features

In this research, the features of military alliances established in Cyprus in order to provide security have been examined. Therefore, the main purpose of this research is to display how a '*viable*' system of guardianship could be created and what the related principles of this will be.

While inter-communities talks continue, Greek Cypriots, as their primary goal, want to abolish Turkey's guardianship or to at least disable it by reconstituting it. For this purpose, Greek Cypriots are against Turkish troops remaining on the island and Turkey having the right to unilateral intervention even if guardianship is maintained. They either want intervention to only be decided upon either by the UN Security Council, the OSCE, NATO or the EU or they either desire a *multinational* system of guardianship.

On the other hand, Turks defend Turkey's active and de facto guardianship. In particular, what *active guarantee* means is the continuation of the right to '*unilateral*' intervention, while de facto guarantee is providing '*Turkish troops*' on the island in numbers which are enough to meet the security requirements of the Turkish nation.

Based on this reality, this research is composed of two main sections. In the first section, the hypothetical importance of military alliances has been expressed. In the second and final section, the features of the *Treaties of Guarantee* and *Alliance* in Cyprus have been examined.

Key words: Cyprus, Guarantee Agreement, Alliance Agreement, Military Alliances, NATO.